

Integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle kontrakter

I hvilken grad kan kontrakten være uttømmende?

Kandidatnummer: 221

Antall ord: 14 685

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2023

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling for avhandlingen	3
1.2 Bakgrunn	3
1.2.1 Et internasjonalt næringsliv.....	3
1.2.2 Håndtering av usikkerhet og risiko	4
1.3 Generelt om boilerplate-klausuler	5
1.4 Nærmere om integrasjonsklausuler	6
1.4.1 Integrasjonsklausulens innhold	6
1.4.2 Integrasjonsklausuler med tilkjenneivelse av «non-reliance».....	6
1.4.3 Integrasjonsklausulens formål.....	7
1.5 Fremstillingen videre.....	8
2 Integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle avtaler	10
2.1 Er en uniform forståelse mulig i internasjonale kommersielle forhold?	10
2.2 Er en uttømmende kontraktsregulering mulig og ønskelig?	11
3 Integrasjonsklausuler i engelsk rett	13
3.1 Innledende betraktninger rundt det engelske rettssystem	13
3.2 «Parol evidence rule»	13
3.2.1 Regelens innhold	13
3.2.2 Regelens anvendelsesområde	14
3.2.3 Fremveksten av integrasjonsklausulen.....	15
3.3 Integrasjonsklausulens betydning for avtalens innhold og rammer	15
3.3.1 Innledende bemerkninger	15
3.3.2 En uttømmende skriftlig regulering?.....	15
3.3.3 Virkningen av en integrasjonsklausul	16
3.3.4 Er integrasjonsklausulens virkning absolutt eller relativ?.....	17
3.4 Integrasjonsklausulens betydning for den etterfølgende tolkning.....	18
3.4.1 Grunnleggende prinsipper for avtaletolkning i engelsk rett.....	18
3.4.2 Særlig om tidligere forhandlinger som tolkningsfaktor	19
3.4.3 I hvilken grad påvirker integrasjonsklausulen avtaletolkning i engelsk rett? ..	19
3.5 Integrasjonsklausulens betydning for innfortolkning av «implied terms».....	21

3.5.1	Hva er «implied terms»?	21
3.5.2	Forhindrer en integrasjonsklausul utfylling med «implied terms?».....	22
3.6	Integrasjonsklausulens betydning for «rectification» i engelsk rett.....	23
3.7	Sensur av integrasjonsklausuler i engelsk rett: The Unfair Contract Terms Act.....	24
4	Integrasjonsklausuler i norsk rett	26
4.1	Innledende refleksjoner	26
4.2	Prosessuell og materiell rett	26
4.3	Grunnleggende hensyn: forutberegnelighet versus rimelighet.....	27
4.4	De aktuelle rettskilder	28
4.4.1	Rettspraksis	28
4.4.2	Fremmed rett som rettskilde.....	30
4.4.3	Internasjonale kontraktsrettslige prinsipper som rettskilde.....	31
4.5	Integrasjonsklausulen i lys av alminnelig norsk avtaletolkningslære	32
4.5.1	Innledende bemerkninger	32
4.5.2	Norske prinsipper for avtaletolkning.....	33
4.6	Hvilken betydning har en integrasjonsklausul for de ulike tolkningsfaktorer?	34
4.6.1	Tidligere forhandlinger og kommunikasjon.....	34
4.6.2	Etterfølgende atferd.....	36
4.6.3	Bakgrunnsretten	37
4.7	Integrasjonsklausulens betydning for de ulike tolkningsresultater	39
4.7.1	Integrasjonsklausulens betydning for presiserende tolkning	39
4.7.2	Integrasjonsklausulens betydning for korrigerende tolkning	41
4.8	Integrasjonsklausulens betydning for utfylling	42
4.9	Sensur av integrasjonsklausuler	45
4.9.1	Kan integrasjonsklausulen tolkes innskrenkende?.....	45
4.9.2	Er integrasjonsklausulen «urimelig» etter avtaleloven § 36?.....	47
5	Avsluttende betraktninger	50
	Kilderegister	52

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling for avhandlingen

Tema for avhandlingen er anvendelsen av integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle kontrakter. Klausulen, som ofte blir referert til som «entire agreement clause» eller «merger clause» på engelsk, har sitt opphav i common law-tradisjonen. Den blir imidlertid i stadig hyppigere grad inkorporert i internasjonale kommersielle kontrakter, herunder kontrakter som er underlagt norsk rett.¹ Problemstillingen som skal undersøkes nærmere i det følgende er i hvilken grad en integrasjonsklausul kan gjøre en internasjonal kommersiell kontrakt uttømmende, og dermed begrense anvendelsen av nasjonal rett.

1.2 Bakgrunn

1.2.1 Et internasjonalt næringsliv

Dagens samfunn og næringsliv er preget av stadig økende internasjonalisering. I EU/EØS-området har målet om et fritt indre marked og prinsippet om de fire friheter² lagt særlig til rette for samarbeid på tvers av landegrenser i det kommersielle liv. Dette synes blant annet gjennom en stadig økende import og eksport av varer og tjenester. Til illustrasjon importerte Norge i 2022 varer for 1027 milliarder kroner og eksporterte for 2601 milliarder kroner.³ Videre har det funnet sted en økning av antall bedrifter som outsourcer deler av deres kommersielle aktiviteter.⁴

Internasjonalt kommersielt samarbeid har klare fordeler, blant annet i form av et større marked for salg av norske varer og tjenester, et større og mer konkurransedyktig marked for varer og tjenester som tilbys i Norge, kostnadsbesparelser og tilgang til ny kunnskap og innovativ teknologi. På den andre siden er det klart at et internasjonalt næringsliv også medfører utfordringer og problemstillinger man ikke møter i et rent nasjonalt marked, herunder språkutfordringer og ulik kommersiell kultur. Språklige og kulturelle barrierer

---

¹ Tørum (2019) s. 176

² EØS-avtalen art. 1

³ Fagerli (2023)

⁴ Surén (2023)

oppgis illustrerende nok ofte som begrunnelse for hvorfor noen norske bedrifter ikke ønsker å outsource forretningsaktiviteter.⁵

I forlengelsen av kulturelle og språklige barrierer har man det juridiske aspektet; ulike land har ulike rettssystemer og -tradisjoner. Det kan for eksempel være tale om ulike rettslige institusjoner, ulikt rettskildemateriale, ulike rettslige løsninger på liknende problemstillinger og ulik vektning av de underliggende hensyn som begrunner reglene. Forskjeller i rettslige tradisjoner, gjerne kombinert med et lite tilgjengelig rettsstoff i avtalemotpartens hjemland, kan medføre usikkerhet i avtaleforholdet og en økt risiko for uønskede og kostbare tvister. Juridiske barrierer utgjør med andre ord en mulig hindring for kommersielt samarbeid på tvers av landegrensar.

1.2.2 Håndtering av usikkerhet og risiko

Kontraksregulering er et grunnleggende virkemiddel ved kommersielt samarbeid. På denne måten kan partene få klarlagt sine forpliktelser og skape forutsigbarhet i avtaleforholdet. Avtalefrihet og prinsippet om at avtaler er bindende kan gjenfinnes i de fleste rettssystemer.⁶ En kontraktstro håndhevelse av avtalen kan likevel vise seg å bli problematisk, dersom partene har ulik forståelse av hva dette innebærer.⁷ Tatt i betraktning den særlige usikkerheten som kan oppstå i internasjonale kommersielle forhold, blir håndtering av denne risikoen desto viktigere.

Et virkemiddel som ofte benyttes er klausuler som regulerer verneting og lovvalg i avtaleforholdet. Ved en klargjøring av hvilken domstol og hvilket lands rett som skal anvendes på rettsforholdet vil man unngå en del av usikkerheten som kan oppstå i internasjonalt kommersielt samarbeid grunnet ulik juridisk forforståelse. Verneting- og lovvalgs klausuler etterlater likevel en viss usikkerhet, idet løsningene på det omtvistede spørsmål kan være uklare i den nasjonale rett og det kan herske tvil ved hvordan en nasjonal domstol ville vurdert saken. Avtalepartene kan derfor ha et ønske om at kontrakten skal regulere hele forholdet mellom partene, slik at det ikke er nødvendig å ty til nasjonal rett og

---

⁵ Ibidem.

⁶ McMeel (2008) s. 58

⁷ Ibidem.

de usikre løsningene dette kan medføre. Spørsmålet er imidlertid hvorvidt en slik uttømmende kontraktsregulering er mulig.

1.3 Generelt om boilerplate-klausuler

Internasjonale kommersielle kontrakter blir ofte skrevet på en standardisert måte og kjennetegnes av en hyppig bruk av såkalte boilerplate-klausuler.⁸ Slike klausuler kan beskrives som generelle og standardiserte kontraktsvilkår som vanligvis ikke er gjenstand for individuell forhandling. Videre har de gjennomgående det formål å gi partene kontroll over avtaleforholdet, ved å regulere hvordan kontrakten skal bli tolket av partene selv og domstolene ved en eventuell tvist.⁹ Disse klausulene finner sin motsetning i kontraktsvilkår som utgjør den operative delen av avtalen,¹⁰ slik som vilkår som spesifiserer hva som skal ytes.

En detaljert regulering av rettsforholdet mellom partene gjennom standardiserte kontraktsvilkår gjør at andre kilder til kontraktsforståelse, herunder nasjonal rett, kan fremstå som overflødige.¹¹ Dette vil redusere den nevnte usikkerheten som kan oppstå i internasjonale kommersielle avtaler grunnet juridiske ulikheter, ettersom man kan regulere avtaleforholdet uten å måtte ta hensyn til nasjonal rett. Dersom kontrakten er den eneste kilden til forståelse av avtaleforholdet, vil det videre være mulig å benytte den samme standardiserte kontrakten i flere avtaleforhold, uavhengig av hvilket rettssystem partene tilhører.¹² Dette vil være både tids- og kostnadseffektivt, idet man i mindre grad behøver å tilpasse kontraktsvilkårene til hver enkelt avtale.¹³

Boilerplate-klausuler har som nevnt den fellesnevner at deres formål er å regulere hvordan kontrakten mellom avtalepartene skal forstås. Det er flere klausuler som kan benyttes i denne sammenheng, herunder et preambel til kontrakten som beskriver avtalens formål, definisjonsklausuler, klausuler som regulerer hierarkiet mellom ulike kontrakter og klausuler

---

⁸ Cordero-Moss (2014) s. 47

⁹ Pillet og Rosher (2020) s. 1.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Cordero-Moss (2014) s. 47

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

som stadfester at kontraktsdokumentet utgjør hele avtalen mellom partene.¹⁴ Det er den sistnevnte type klausul, integrasjonsklausulen, som skal behandles i det følgende.

1.4 Nærmere om integrasjonsklausuler

1.4.1 Integrasjonsklausulens innhold

Integrasjonsklausulen er i Black's law dictionary definert som «[a] provision in an insurance contract stating that the entire agreement between the insured and the insurer is contained in the contract».¹⁵ Den eksakte ordlyden av klausulen kan variere noe, men en gjengående formulering finnes i norsk standardform skipsbyggingkontrakt 2000 artikkel XVIII:

«The Contract contains the entire contract and understanding between the parties hereto and supersedes all prior negotiations, representations, undertakings and agreements on any subject matter of the contract.»¹⁶

Klausulens første del, «The Contract contains the entire contract and understanding between the parties hereto», er generelt utformet og har gjennomgående den samme formulering i de fleste integrasjonsklausuler.¹⁷ Klausulens andre del, «[...] and supersedes all prior negotiations, representations, undertakings and agreements on any subject matter of the contract», er gjenstand for større variasjon i ulike kontrakter.¹⁸ Andre forhold som noen ganger nevnes er «promise» og «course of dealing».¹⁹ Det integrasjonsklausulens ulike formuleringer har til felles er at de gjennomgående søker å utelukke argumentasjon basert på kilder fra tiden før avtaleinngåelsen.²⁰

1.4.2 Integrasjonsklausuler med tilkjenneivelse av «non-reliance»

Kontraktsbestemmelsen som har blitt introdusert ovenfor er en såkalt enkel integrasjonsklausul. I noen tilfeller, ofte ved kontrakter som er underlagt engelsk rett, vil man

---

¹⁴ Pillet og Rosher (2020) s. 1

¹⁵ Black's law dictionary (2004) s. 573

¹⁶ Bjørnstad (2009) s. 71

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Exxonmobil* [2003] [22]; Barber (2012) s. 496

²⁰ Bjørnstad (2009) s. 71

kunne finne integrasjonsklausuler med en erklæring av såkalt «non-reliance».²¹ Et eksempel på en slik klausul finnes i *Watford Electronics*-saken som stod for engelske domstoler:

«The parties agree that these terms and conditions [...] represent the entire agreement between the parties [...] and that *no statement or representations made by either party have been relied upon by the other in agreeing to enter into the Contract*» (min kursivering).²²

Hensikten med klausulen er å fraskrive ansvar for opplysninger som ble gitt før eller i forbindelse med avtaleinngåelsen. Rene integrasjonsklausuler og «non reliance»-klausuler har flere likhetstrekk, deriblant at begge kan ha det formål å redusere en avtaleparts ansvar etter kontrakten og å begrense argumentasjon som baserer seg på prekontraktuelle forhold.²³ Likevel må det påpekes at «non-reliance»-klausuler søker å frata ansvar for såkalt «misrepresentation», som i engelsk rett ikke er et kontraktsrettslig spørsmål, men følger av reglene for erstatningsansvar.²⁴ Av denne grunn vil den videre drøftelsen kun omhandle den enkle integrasjonsklausul.

1.4.3 Integrasjonsklausulens formål

Gitt integrasjonsklausulens ordlyd, kan dens tilsynelatende formål beskrives nokså enkelt. Avtalepartene har et ønske om å tydelig klargjøre grensene for sine forpliktelser i avtaleforholdet, og søker dermed å gjøre kontrakten til den eneste kilden til forståelse og tolkning av avtalen.²⁵ Tanken er at avtalepartenes forpliktelser ikke skal gå lenger enn kontraktens «fire hjørner», og man søker å unngå «opportunistic behaviour, namely the attempt to gain more than the portion promised by the contract».²⁶ Videre ønsker man å unngå muligheten for ulik forståelse av kontrakten alt etter hvem som leser den, enten det er avtalepartene eller en dommer som har i oppgave å løse en eventuell tvist.²⁷

Formålet med integrasjonsklausulen er med andre ord å unngå risiko i kommersielt samarbeid ved å søke en uniform forståelse av avtaleforholdet gjennom en helhetlig regulering i kontrakten. Presumsjonen er at man kan unngå usikkerheten og risikoen i internasjonale

---

²¹ Ibid. s. 73

²² *Watford Electronics Ltd v Sanderson CFL Ltd* [2001] [6]; McMeel (2008) s. 64

²³ McMeel (2008) s. 64

²⁴ Bjørnstad (2009) s. 74; Poole (2012) s. 502

²⁵ Pillet og Rosher (2020) s. 2

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

kommersielle avtaler gjennom å gjøre kontrakten *uttømmende*. Om dette overhodet er mulig er imidlertid ikke åpenbart.

1.5 Fremstillingen videre

Selv om formålet er tilsynelatende enkelt, kan vurderingen av virkningene av en integrasjonsklausul vise seg å være mer kompleks enn hva klausulen i utgangspunktet skulle tilsi; «[b]ehind the simplicity of the overall objective lies the variety of external elements that have been hidden and the diversity of intellectual operations required to achieve it».²⁸ Det er derfor behov for en nærmere analyse av klausulens mulige følger for kontraktspartenes avtaleforhold.

For å vurdere i hvilken grad en integrasjonsklausul gjør kontrakten uttømmende og dermed forhindrer problemer som oppstår i internasjonale kommersielle forhold, fremstår det som hensiktsmessig å undersøke hvilken betydning en slik klausul har innenfor ulike rettstradisjoner. På denne måten kan det avklares hvorvidt en integrasjonsklausul virkelig og konsekvent kan gjøre en kontrakt uttømmende og unødvendiggjøre anvendelsen av nasjonal rett.

I det følgende vil det gis en presentasjon av integrasjonsklausulens betydning i engelsk rett, før klausulens ringvirkninger i norsk rett vurderes. Integrasjonsklausulen har som nevnt sitt opphav i common-law tradisjonen og er nært knyttet til den såkalte «parol evidence rule» i angloamerikansk rett.²⁹ En undersøkelse av engelsk rett muliggjør derfor en dypere forståelse av integrasjonsklausulens bakgrunn og formål. Videre er Storbritannia én av Norges viktigste handelspartnere,³⁰ noe som medfører at aktører i det norske næringsliv ikke sjelden må forholde seg til engelsk rett. Til sist kan det nevnes at engelsk rett tradisjonelt sett vektlegger en streng og ordlydstro tolkning av kontrakten³¹ i større grad enn hva som er tilfellet i norsk rett, hvor man har en mer pragmatisk holdning til avtaletolkningen.³² Presumsjonen er derfor

---

²⁸ Ibidem.

²⁹ Tørum (2019) s. 176

³⁰ Fagerli (2023)

³¹ McMeel (2008) s. 61

³² Selv om forskjellene er mindre i kommersielle forhold, hvor man også i norsk rett legger stor vekt på en objektiv tolkning, jf. Tørum (2019) s. 17

at en integrasjonsklausuls gjennomslagskraft vil være ulik i engelsk og norsk rett, nettopp på grunn av ulikheter som kjennetegner disse rettssystemene.

Før integrasjonsklausulens betydning i henholdsvis engelsk og norsk rett vurderes, vil det først gjøres noen generelle bemerkninger rundt bruken av integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle forhold og noen problemstillinger som oppstår i denne forlengelse.

2 Integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle avtaler

2.1 Er en uniform forståelse mulig i internasjonale kommersielle forhold?

Selv om integrasjonsklausulen søker å regulere forståelsen og tolkningen av den aktuelle kontrakt, er den selv et avtalevilkår som nødvendigvis må være gjenstand for tolkning på samme måte som andre vilkår. Det er en rent logisk slutning at integrasjonsklausulen ikke kan regulere tolkningen av sitt eget innhold,³³ men må underlegges eksterne tolkningsprinsipper. Disse prinsippene vil gjennomgående ha sin forankring i nasjonal rett innenfor det land hvis rett anvendes på kontrakten. Allerede innledningsvis kan det derfor hevdes at integrasjonsklausulen vanskelig kan medføre en fullstendig utelukkelse av nasjonal rett.

Behovet for tolkning gjør seg ikke bare gjeldende for forståelsen av integrasjonsklausulen, men også for kontraktens øvrige vilkår. Anvendelsen av integrasjonsklausuler i internasjonale kommersielle kontrakter, og den underliggende presumsjon om en heldekkende og uttømmende regulering av kontraktsforholdet, forutsetter at kontraktens ordlyd er selvforklarende og at en uniform forståelse er mulig, uavhengig av hvilket rettssystem den anvendes i.³⁴ Det er likevel klart at forståelsen av et hvert ord vil påvirkes av konteksten det inngår i, og at det dermed må være gjenstand for tolkning. I internasjonale kommersielle forhold vil forståelsen av kontraktens ordlyd naturligvis påvirkes av tolkerens bakgrunn, både hva angår språk, kultur og rettslige tradisjoner. Cordero-Moss gir i denne sammenheng et illustrerende eksempel hva angår forståelsen av begrepet «sommernetter»:

«If read by an Italian, it will create associations with a dark and warm night, possibly with crickets singing and a sky full of stars. If read by a Norwegian, it will evoke a bright and chilly night, with the sun as the only visible star».³⁵

---

³³ Høgberg (2006) s. 156

³⁴ Cordero-Moss (2014) s. 52

³⁵ Ibidem.

Forståelsen av juridiske begreper kan være gjenstand for enda mer variasjon, da de ikke refererer til et fenomen i den fysiske verden, men til konstruerte ideer som vil variere mellom ulike rettssystemer.³⁶

En fullstendig uniform forståelse av kontrakten lar seg med andre ord vanskelig gjennomføre i internasjonale kommersielle avtaler. Det er dermed klart at utenforliggende kilder, herunder den nasjonale rett, har en rolle å spille i forståelsen av avtalen,³⁷ uavhengig tilstedeværelsen av en integrasjonsklausul i kontrakten.

2.2 Er en uttømmende kontraktsregulering mulig og ønskelig?

På samme måte som presumsjonen om en uniform forståelse av kontrakten kan utfordres, kan det også stilles spørsmålsteget ved integrasjonsklausulens forutsetning om en helhetlig og uttømmende regulering av avtalen mellom partene.

Et kontraktsforhold kan være mer eller mindre komplekst, men i større internasjonale kommersielle avtaler er nok det første oftere tilfellet. Det sier dermed seg selv at det kan være vanskelig å forutse alle eventualiteter som kan inntreffe og sørge for at disse er regulert i kontrakten.³⁸ Dette er særlig tilfellet ved langvarige avtaler, hvor sannsynligheten for at nye problemstillinger oppstår er større.³⁹ I nyere tid er koronapandemien og internasjonale sanksjoner i forbindelse med Russlands krigføring i Ukraina eksempler på uforutsette hendelser som kan ha innvirkning på internasjonale kommersielle avtaler. Avtalepartene risikerer da å havne i en situasjon hvor kontrakten ikke regulerer det omtvistede spørsmål.

I et tilfelle hvor kontraktens ordlyd er taus hva angår tvistes spørsmålet kan det vanskelig hevdes at kontrakten er uttømmende fordi den inneholder en integrasjonsklausul, med mindre man aksepterer at en viss grad av vilkårlighet vil finne sted.⁴⁰ Det kan dermed spørres hva som vil være den mest lojale løsningen overfor partene; en ordrett implementering (og

---

³⁶ Ibidem.

³⁷ Pillet og Rosher (2020) s. 2

³⁸ Bjørnstad (2009) s. 80

³⁹ Giertsen (2019) s. 111

⁴⁰ Bjørnstad (2009) s. 80

eventuelt antitetisk tolkning) av kontraktens vilkår, eller en tolkning som tar i betraktning forhold utenfor kontraktsdokumentet?⁴¹

Realiteten i avtaleforhandlinger er at vilkår ofte blir inntatt i kontrakten uten at partene reflekterer særlig over dem.⁴² Både tidspress og stor informasjonsmengde kan være grunner til dette. Det behøver likevel ikke bety at partene ikke forstår hvilken betydning slike klausuler kan ha for avtalen mellom dem. Tvert imot kan bakgrunnen være en nytte-kostnadsanalyse, hvor avtalepartene konsentrerer seg om sentrale vilkår og forhandling rundt disse, og tar risikoen ved at andre vilkår er uforhandlede.⁴³

Disse omstendigheter, sammenlagt med behovet for forutsigbarhet i kommersielle forhold, tilsier at internasjonale kommersielle kontrakter i hovedsak bør forstås og tolkes ut fra dens vilkår, uten hensyntagen til hva som vil være en rimelig løsning og fordeling av risiko mellom partene i det konkrete tilfelle.⁴⁴ Selv om en fullstendig uttømmende kontrakt kan være vanskelig å gjennomføre i praksis, er det likevel ønskelig i internasjonale kommersielle forhold å la kontrakten og dens ordlyd få gjennomslag så langt det lar seg gjøre.

---

⁴¹ Cordero-Moss (2014) s. 62

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibid. s. 63

⁴⁴ Ibidem.

3 Integrasjonsklausuler i engelsk rett

3.1 Innledende betraktninger rundt det engelske rettssystem

Før integrasjonsklausulens betydning i engelsk rett vurderes, er det hensiktsmessig å si noen få ord om det engelske rettssystem i sin alminnelighet.

Det engelske rettssystemet tilhører den såkalte «common law»-tradisjonen. Dette begrepet henviser til juridiske regler som skapes og utvikles av domstolene.⁴⁵ Den engelske rett hviler i stor grad på domstolskapt rett, som er utviklet over tid gjennom et system av presedens.⁴⁶ Rettspraksis er dermed en svært viktig rettskilde i vurderingen av juridiske spørsmål i engelsk rett.⁴⁷ I den følgende vurderingen av integrasjonsklausulens betydning vil det derfor i stor grad henvises til engelsk rettspraksis, slik den er gjengitt i engelsk juridisk teori.

Dette betyr imidlertid ikke at lovgivning ikke er tilstedeværende. «Parliamentary sovereignty» er et grunnleggende konstitusjonelt prinsipp i engelsk rett, og det engelske parlamentet vedtar et stort antall lover.⁴⁸ Selv om mange lovreformer har blitt gjennomført de siste tiårene,⁴⁹ eksisterer ingen generell kodifisering av engelsk rett, slik tilfellet er i flere europeiske land med «civil law»-tradisjon.⁵⁰

3.2 «Parol evidence rule»

3.2.1 Regelens innhold

Det ble innledningsvis nevnt at integrasjonsklausulen har nær sammenheng med den såkalte «parol evidence rule» i engelsk rett.⁵¹ Regelen kan enklest forklares som en regel om bevisavskjæring, som forbyr føring av utenforliggende («extrinsic») bevis for spørsmål hva

---

⁴⁵ Franklin (2020) s. 334

⁴⁶ Ibid. s. 358

⁴⁷ Bjørnstad (2009) s. 85

⁴⁸ Franklin (2020) s. 362

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibid. s. 363

⁵¹ Høgberg (2006) s. 157

angår kontraktens innhold og tolkning. Likevel er det klart at «parol evidence rule» også har materielle virkninger, ved at kontrakten blir ansett som en uttømmende regulering av partenes avtale.⁵² Innholdet i «parol evidence rule» fremgår av avgjørelsen i *Jacobs v Batavia and General Plantations Trust Ltd*:

«It is firmly established as a rule of law that parol evidence cannot be admitted to add to, vary or contradict a deed or other written instrument».⁵³

Regelens virkning er at materiale som ikke inngår i den skrevne avtale, herunder andre dokumenter og vitneerklæringer, i tillegg til muntlige utsagn i forkant av avtaleinngåelsen, ikke kan vektlegges i den grad de vil «add to, vary or contradict» det som står i kontrakten.⁵⁴

3.2.2 Regelens anvendelsesområde

«Parol evidence rule» har vært gjenstand for stor diskusjon innenfor engelsk kontraktsrett og det er idag klart at regelen ikke medfører de samme begrensningene som den tidligere gjorde.⁵⁵ Den engelske Law Commission uttalte i sin rapport fra 1986:

«[N]o parol evidence rule today requires a court to exclude or ignore evidence which should be admitted or acted upon if the true contractual intention of the parties is to be ascertained and effect given to it».⁵⁶

Avgjørende for hvorvidt «parol evidence rule» kommer til anvendelse er med andre ord partenes intensjon. I denne vurderingen vil det nødvendigvis være behov for å se hen til argumentkilder utenfor den skrevne kontrakten. Virkningen av «parol evidence rule» kan dermed anses som sirkulær, ved at den forhindrer utenforliggende bevis dersom dette var partenes intensjon, og denne intensjonen kan kun stadfestes ved å vurdere disse utenforliggende bevisene.⁵⁷ Det har derfor blitt hevdet i engelsk juridisk teori at «parol evidence rule» ikke lenger kan anses som en regel, men er snarere en presumsjon om at det som fremstår som en fullstendig kontrakt er hele avtalen mellom partene.⁵⁸

---

⁵² Bjørnstad (2009) s. 99

⁵³ *Jacobs v Batavia and General Plantations Ltd* [1924] s. 295; Høgberg (2006) s. 158

⁵⁴ Tørum (2019) s. 176

⁵⁵ McLauchlan (2012) s. 521 og 526

⁵⁶ Law Commission (1986) para. 1.7; McLauchlan (2012) s. 521

⁵⁷ Barber (2012) s. 488-499

⁵⁸ McLauchlan (2012) s. 528

3.2.3 Fremveksten av integrasjonsklausulen

Oppmykningen av «parol evidence rule» har utvilsomt medført en mer helhetlig tilnærming til spørsmålet om kontraktens innhold. Likevel kan tilnærmingen også medføre større usikkerhet og risiko for tvister i det enkelte avtaleforhold. Det er på denne bakgrunn fremveksten av integrasjonsklausulen må forstås. Klausulen kan anses som en reaksjon mot oppmykningen av «parol evidence rule» og tar sikte på å ekskludere bevis som tidligere ville blitt utelukket etter denne regelen.⁵⁹

3.3 Integrasjonsklausulens betydning for avtalens innhold og rammer

3.3.1 Innledende bemerkninger

I engelsk avtalelære kan det identifiseres et skille mellom fastsettelse av avtalens vilkår og den etterfølgende tolkningen.⁶⁰ Det klarlegges først hva, herunder hvilke dokumenter og utsagn, som utgjør avtalen mellom partene og vilkårene som fremgår derfra, før man søker å tyde hva disse vilkårene innebærer. I dette underpunktet vil fastsettelsen av avtalens vilkår og integrasjonsklausulens innvirkning på denne prosessen behandles. Deretter vil læren for den etterfølgende tolkning og betydningen av en integrasjonsklausul på dette området vurderes.

3.3.2 En uttømmende skriftlig regulering?

Etter den engelske «parol evidence rule» tilsier som tidligere nevnt tilstedeværelsen av en skriftlig kontrakt at hele avtalen er skriftlig.⁶¹ Hvorvidt den skriftlige kontrakt kan anses som en uttømmende regulering av avtaleforholdet avhenger imidlertid, som også nevnt, av partenes intensjon.⁶²

Det er opp til domstolen å vurdere i det enkelte tilfelle hvorvidt et muntlig utsagn var ment å være del av avtalen mellom partene. Utelatelsen av utsagnet fra den etterfølgende skriftlige kontrakten vil tale for at det ikke var ment å være del av avtalen.⁶³ Dessuten vil karakteren av

---

⁵⁹ Bjørnstad (2009) s. 113 med videre henvisning

⁶⁰ Bjørnstad (2009) s. 89; Poole (2012) s. 220

⁶¹ Poole (2012) s. 195

⁶² Law Commission (1986) para. 1.7; McLauchlan (2012) s. 521

⁶³ *Heilbut, Symons and Co. v Buckleton* [1913]; Poole (2012) s. 192

det påståtte muntlige utsagnet være av betydning. Det vil eksempelvis være lettere å akseptere et muntlig utsagn som tilføyer noe til kontrakten, i motsetning til et utsagn som motsier det som står i den skrevne kontrakt.⁶⁴ Videre vil det være av betydning om den skrevne kontrakt er individuelt forhandlet eller om det ble brukt en standardkontrakt. Hvis det sistnevnte er tilfellet vil det være lettere å akseptere noe motsigelse, ettersom partene vanligvis ikke har mulighet til å endre ordlyden i kontrakten.⁶⁵

3.3.3 Virkningen av en integrasjonsklausul

Det er nettopp for å unngå den usikkerheten som kan oppstå i vurderingen av om en skriftlig kontrakt er uttømmende at partene inntar en integrasjonsklausul.⁶⁶ Inkluderingen av en slik klausul vil gjøre det enda vanskeligere å overbevise domstolen om at avtalen er delvis muntlig, særlig hvor disse påståtte muntlige utsagn mangler tilstrekkelig dokumentasjon.⁶⁷

Den engelske domstolens tilnærming til spørsmålet om integrasjonsklausuler fremgår i den ofte siterte *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd*.⁶⁸ Saken omhandlet utleie av en pub, hvor avtalen inneholdt et såkalt «beer tie» som forpliktet leietaker til å kjøpe øl fra en leverandør valgt av utleier. Leietaker anførte et muntlig utsagn hvoretter «beer tie»-vilkåret ikke skulle gjelde etter en viss tid. Domstolen uttalte:

«The purpose of an entire agreement clause is to preclude a party to a written agreement from thrashing through the undergrowth and finding in the course of negotiations some (chance) remark or statement (often long forgotten or difficult to recall or explain) on which to found a claim [...]. For such a clause constitutes a binding agreement between the parties that the full contractual terms are to be found in the document containing the clause and not elsewhere, and that accordingly any promises or assurances made in the course of the negotiations [...] shall have no contractual force, save insofar as they are reflected and given effect in that document».⁶⁹

Utgangspunktet i engelsk rett er med andre ord at en integrasjonsklausul stadfester presumsjonen om at en skreven kontrakt utgjør hele avtalen mellom partene, med den

---

⁶⁴ McLauchlan (2012) s. 529

⁶⁵ Ibid s. 530

⁶⁶ Høgberg (2006) s. 160

⁶⁷ McMeel (2008) s. 65

⁶⁸ *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd* [2000]; McMeel (2008) s. 65-66

⁶⁹ *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd* [2000] [7]; McMeel (2008) s. 67

virkning at utenforliggende elementer, herunder tidligere muntlige utsagn, ikke har kontraktsrettslig virkning. Spørsmålet er imidlertid hvorvidt integrasjonsklausulens effekt er så absolutt som sitatet ovenfor kan tilsi.

3.3.4 Er integrasjonsklausulens virkning absolutt eller relativ?

I den ovenfor nevnte avgjørelsen i *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd* konkluderte retten med at integrasjonsklausulen utelukket påståtte tilleggsvilkår og sideavtaler fra å ha «contractual force». Denne holdningen har vid aksept i engelsk rett og har blitt bekreftet i en rekke senere avgjørelser. Tilnærmingen til integrasjonsklausuler sørger for å skape sikkerhet i avtaleforholdet og er i så måte ønskelig, særlig hva angår internasjonale kommersielle kontrakter, hvor behovet for forutberegnelighet som nevnt er særlig stort.

Likevel kan det påpekes at det ovenfor siterte utsagnet fra *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd* forutsetter en ytterliggående situasjon hvor den ene part, «thrashing through the undergrowth», finner «some (chance) remark» som grunnlag for et tilleggskrav i kontraktsforholdet. I en slik situasjon vil det gjennomgående være enighet om at integrasjonsklausulen bør få fullt gjennomslag.⁷⁰ I andre tilfeller kan en slik tilnærming virke mindre nærliggende.

I engelsk rett avgjøres som nevnt spørsmålet om avtalens innhold ut fra en objektiv vurdering av partenes intensjoner. At partene har signert en kontrakt som inneholder en integrasjonsklausul betyr ikke nødvendigvis at det er deres intensjon at denne kontrakten skal utgjøre den hele avtale; «[a] signed instrument [is not] a valid contract by reason of the signature, if it is not such according to the good faith and real intention of the parties».⁷¹ Partenes intensjon skal avgjøres ut fra alle omstendigheter, og en integrasjonsklausul er kun én slik omstendighet.⁷²

På denne bakgrunn har det i juridisk teori blitt tatt til orde for at en integrasjonsklausul kun utgjør en sterk presumsjon for at den skrevne kontrakt utgjør hele avtalen mellom partene.⁷³ Synspunktet har støtte i en uttalelse fra Law Commission i 1986, hvor det ble hevdet at

---

⁷⁰ McLauchlan (2012) s. 525

⁷¹ *Jervis v Berridge* [1873] s. 360; McLauchlan (2012) s. 533

⁷² McLauchlan (2012) s. 531

⁷³ Barber (2012) s. 491; McLauchlan (2012) s. 531; Bjørnstad (2009) s. 125

integrasjonsklausulen kun har «a very strong persuasive effect».⁷⁴ Videre finnes det eksempler på avgjørelser i engelsk rettspraksis hvor integrasjonsklausuler ikke har fått gjennomslag grunnet manglende forankring i partenes intensjoner. I *Ryanair Ltd v SR Technics Ltd* ble det i forkant av den skriftlige kontrakt utvekslet brev mellom partene som fastsatte tilleggsvilkår. Retten konkluderte med at brevet skapte en «collateral warranty» (sideavtale), til tross for at den skrevne kontrakten inneholdt en integrasjonsklausul. Det ble påpekt at «[b]oth parties proceeded [...] on a common assumption that this collateral contract would be honoured notwithstanding the [entire agreement clause]». ⁷⁵ Likeledes ble det i *Fulton Motors Ltd v Toyota (GB) Ltd* understreket at «the parties could not have intended the form of agreement including the entire agreement clause to express the entire agreement between them». ⁷⁶

Til tross for det nokså klare utgangspunktet i *Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd*, må det etter dette trolig legges til grunn at integrasjonsklausulen ikke avgjør spørsmålet om avtalens innhold og vilkår med endelig virkning. Klausulen kan dermed ikke helt forhindre henblikk til nasjonale kontraktsrettslige prinsipper og en konkret vurdering i domstolen.

3.4 Integrasjonsklausulens betydning for den etterfølgende tolkning

3.4.1 Grunnleggende prinsipper for avtaletolkning i engelsk rett

Avgjørelsen i *Investors Compensation Scheme Ltd v West Bromwich Building Society*⁷⁷ oppsummerer den engelske tilnærmingen til den etterfølgende tolkning av avtalens vilkår.

Tolkning anses som «the ascertainment of the meaning which the document would convey to a reasonable person having all the background knowledge which would reasonably have been available to the parties in the situation in which they were at the time of the contract». ⁷⁸ Det er med andre ord tale om en objektiv fortolkning av kontrakten. ⁷⁹

---

⁷⁴ Law Commission (1986) para. 2.15; Bjørnstad (2009) s. 124

⁷⁵ *Ryanair Ltd v SR Technics Ltd* [2007] [140]-[141]; Barber (2012) s. 493

⁷⁶ *Fulton Motors Ltd v Toyota (GB) Ltd* [1999]; Barber (2012) s. 492

⁷⁷ *Investors Compensation Scheme Ltd v West Bromwich Building Society* [1998] s. 912-913; McMeel (2008) s. 59-60

⁷⁸ *Investors Compensation Scheme Ltd v West Bromwich Building Society* [1998] s. 912

⁷⁹ Høgberg (2006) s. 158

Videre inkluderer den relevante «background knowledge» alt «which would have affected the way in which the language of the document would have been understood by a reasonable man».⁸⁰ Likevel kan «previous negotiations of the parties and their declarations of subjective intent» ikke tas i betraktning.⁸¹ Det samme gjelder etterfølgende atferd.⁸²

Tidligere la man i engelsk rett til grunn en tilnærmet leksikalsk forståelse av kontraktens ordlyd.⁸³ Her har det imidlertid funnet sted en utvikling, hvor man i større grad ser hen til kontekst i ordlydstolkningen. Dette skyldes særlig hensynet til kommersiell aktivitet, og i *The Starsin* ble det påpekt at domstolen «must seek to give effect to the contract as intended, so as not to frustrate the reasonable expectations of businessmen».⁸⁴

3.4.2 Særlig om tidligere forhandlinger som tolkningsfaktor

Et av de grunnleggende prinsippene for avtaletolkning i engelsk rett er som nevnt at man ikke kan se hen til tidligere forhandlinger for å klargjøre hva partene har ment. Prinsippet har vært gjenstand for diskusjon i rettspraksis og teori, da det har blitt anerkjent at en slik bevisføring kan være til hjelp i avtaletolkningen.⁸⁵

I *Chartbrook Ltd v Persimmon Homes Ltd* ble det likevel understreket at prinsippet er veltablert og at man aksepterer at avtaleparter noen ganger vil være bundet av en ordlyd som de etter en objektiv vurdering ikke kan antas å ha ment, ettersom dette er «justified in the more general interest of economy and predictability in obtaining advice and adjudicating disputes».⁸⁶ Det er dermed ikke grunnlag for å fravike prinsippet om ekskludering av tidligere forhandlinger som tolkningsfaktor.

3.4.3 I hvilken grad påvirker integrasjonsklausulen avtaletolkning i engelsk rett?

Hovedformålet med en integrasjonsklausul er å regulere innholdet i kontrakten mellom partene og utelukke eventuelle tilleggsvilkår og sideavtaler, jf. formuleringen «[t]he Contract

---

⁸⁰ *Investors Compensation Scheme Ltd v West Bromwich Building Society* [1998] s. 913

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *James Miller & Partners Ltd v Whitworth Street Estates (Manchester) Ltd* [1970] s. 611; Poole (2012) s. 227

⁸³ Høgberg (2006) s. 158

⁸⁴ *Homburg Houtimport BV v Agrosin Private Ltd, The Starsin* [2003] [12]; McMeel (2008) s. 59-61

⁸⁵ *Chartbrook Ltd v Persimmon Homes Ltd* [2009]; Poole (2012) s. 225

⁸⁶ *Chartbrook Ltd v Persimmon Homes Ltd* [2009] [41]

contains the entire contract» (min kursivering). Hvorvidt en integrasjonsklausul også har innvirkning på den etterfølgende tolkningen av kontrakten, er imidlertid mer uklart.⁸⁷ Gitt at engelsk rett allerede på generelt grunnlag utelukker tidligere forhandlinger som tolkningsfaktor, har integrasjonsklausulen ikke noe å tilføye på dette punkt. Spørsmålet er imidlertid hvilken betydning klausulen kan ha på andre kilder fra den prekontraktuelle fase, herunder tidligere utkast, ulike dokumenter og vitneerklæringer.

På den ene siden kan det påpekes at dersom partene, ut fra et ønske om klarhet og forutsigbarhet, søker å regulere og begrense avtalens innhold, bør dette også strekke seg til tolkningen av kontrakten. Grensen mellom fastsettelse av avtalens vilkår og den etterfølgende tolkningen kan være vanskelig å trekke i praksis.⁸⁸ En etterfølgende tolkning som tar i betraktning utenforliggende forhold kan i så måte anses som en unngåelse av integrasjonsklausulen og partenes ønske om forutsigbarhet.

På den andre siden er det klart at avtaletolkning ikke kan finne sted i et vakuum. I *Arbuthott v Fagan* la retten til grunn at tolkning av en avtale «in ignorance or disregard of the circumstances which gave rise to it or the situation in which it is expected to take effect is [...] pedantic, sterile and productive of error».⁸⁹ At integrasjonsklausulen skal ha en slik effekt behøver heller ikke være tiltenkt av partene. Videre kan det hende at ordlyden i kontrakten er uklar eller ikke har noen naturlig språklig mening. I slike tilfeller vil domstolen ikke være i stand til å behandle tvistes spørsmålet, dersom det ikke kan sees hen til konteksten avtalen inngår i.⁹⁰

En problemstilling som den ovenfor nevnte oppstod i *Proforce Recruit Ltd v The Rugby Group Ltd*, som omhandlet en avtale om rengjøringstjenester. Kontrakten inneholdt begrepet «preferred supplier status». Hva som lå i dette begrepet var ikke klart, og saksøker ønsket å belyse spørsmålet med vitneerklæringer. Kontrakten inneholdt en integrasjonsklausul. Retten uttalte:

«There is a reasonably arguable distinction between, on the one hand, ascertaining the contents of a written contract [...] by reference to prior representations, agreements, negotiations and understandings and, on the other hand, ascertaining the meaning of a term

---

⁸⁷ Bjørnstad (2009) s. 116

⁸⁸ Barber (2012) s. 499

⁸⁹ *Arbuthott v Fagan* [1995] s. 1400; McMeel (2008) s. 61

⁹⁰ Barber (2012) s. 499

contained in a written contract by reference to pre-contract materials. It is reasonably arguable that in [the entire agreement clause] the parties intended to exclude the former, but not to inhibit the latter».⁹¹

Denne uttalelsen er ikke bindende ettersom den kun omhandler såkalt «arguability», men tilsier likevel at engelske domstoler ikke anser integrasjonsklausulen egnet til å utelukke tolkningsfaktorer som kan belyse innholdet i kontraktens vilkår.⁹² Sett i sammenheng med det faktum at integrasjonsklausulens ordlyd vanligvis omhandler avtalens innhold, og ikke tolkning, er konklusjonen trolig at en slik klausul har begrenset betydning for den etterfølgende tolkning i engelsk rett.⁹³

3.5 Integrasjonsklausulens betydning for innfortolkning av «implied terms»

3.5.1 Hva er «implied terms»?

I engelsk rett skiller man mellom de eksplisitte vilkår som fremgår av kontrakten og såkalte «implied terms».⁹⁴ Bakgrunnen for anvendelsen av «implied terms» er at det er vanskelig for partene å sørge for en uttømmende kontraktsregulering som tar i betraktning alle eventualiteter.⁹⁵ Praksisen har noen likheter med det man i norsk rett omtaler som utfylling, med den forskjell at man i engelsk rett ikke har en omfattende deklarasjonslov som kan utfylle tomrom i kontrakten. Innfortolkning av «implied terms» anses som noe kontroversielt, ettersom det kan gjøre avtaleforholdet mindre forutsigbart for partene.⁹⁶ Likevel har innfortolkningen av «implied terms» blitt rettferdiggjort ved at det begrunnes ut fra partenes antatte intensjoner eller ut fra nødvendighet.⁹⁷

Det kan identifiseres tre grupper «implied terms» i engelsk rett: vilkår som har sin bakgrunn i lov, vilkår basert på sedvane og vilkår som domstolen innsetter etter eget skjønn.⁹⁸ Domstolen

---

⁹¹ *Proforce Recruit Ltd v The Rugby Group Ltd* [2006] [41]; Barber (2012) s. 498-499

⁹² McMeel (2008) s. 71

⁹³ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 117

⁹⁴ Bjørnstad (2009) s. 97

⁹⁵ Poole (2012) s. 209

⁹⁶ *Ibidem.*

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ Poole (2012) s. 211; Bjørnstad (2009) s. 97

kan etter eget skjønn innfortolke vilkår enten «in fact» eller «in law».⁹⁹ Et «term implied in fact» innfortolkes ut fra partenes objektivt antatte intensjoner¹⁰⁰ og må være nødvendig for at kontrakten skal fungere i praksis.¹⁰¹ «Terms implied in law» innfortolkes i alle kontrakter av en bestemt type ut fra en antakelse om nødvendighet.¹⁰²

Skillet mellom de ulike grupper «implied terms» er av betydning ettersom de har varierende grad av tilknytning til kontrakten og partenes intensjoner.¹⁰³ Dette tilsier at virkningen av en integrasjonsklausul kan være forskjellig for de ulike «implied terms».

3.5.2 Forhindrer en integrasjonsklausul utfylling med «implied terms?»

Hva angår innfortolkning av vilkår som har sin bakgrunn i lov, er det klare utgangspunktet at en integrasjonsklausul ikke kan utelukke disse. Integrasjonsklausulen nevner som regel ikke «implied terms» og vil da ikke oppfylle de strenge kravene som gjelder dersom de aktuelle lovregler ikke skal komme til anvendelse.¹⁰⁴

Når det gjelder vilkår som innfortolkes på bakgrunn av sedvane er situasjonen en annen. Slike vilkår kan innfortolkes dersom en sedvane eller bransjepraksis kan etableres, med mindre et slikt vilkår vil stride mot et eksplisitt vilkår i kontrakten.¹⁰⁵ En integrasjonsklausul er nettopp et slikt kontraktsvilkår som, alt etter klausulens ordlyd, kan tale imot utfylling med en sedvane eller bransjepraksis. Dette var tema i *Exxonmobil Sales and Supply Corp v Texaco Ltd*,¹⁰⁶ som omhandlet en avtale om salg av diesel. Kjøperne påstod at drivstoffet ikke var i tråd med kontraktens krav, og anførte en bransjepraksis for at stikkprøver tatt av en ekspert ved lasteporten kan tilbakeholdes i en rimelig periode. Domstolen konkluderte med at integrasjonsklausulen forhindret innfortolkning av et slikt vilkår.¹⁰⁷

Domstolen kom imidlertid også med en ibiter dictum uttalelse hva angår andre typer «implied terms»:

---

⁹⁹ Poole (2012) s. 211

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ *Liverpool City Council v Irwin* [1977] s. 258; Poole (2012) s. 212

¹⁰² *Shell UK Ltd v Lostock Garage Ltd* [1976] s. 1196; Poole (2012) s. 211

¹⁰³ Bjørnstad (2009) s. 98

¹⁰⁴ McMeel (2009) s. 70

¹⁰⁵ Poole (2012) s. 211

¹⁰⁶ *Exxonmobil Sales and Supply Corp v Texaco Ltd* [2003]; McMeel (2008) s. 69

¹⁰⁷ *Exxonmobil Sales and Supply Corp v Texaco Ltd* [2003] [24]

«It seems to me arguable that where it is necessary to imply a term in order to make the express terms work such an implied term may not be excluded by the entire agreement clause because it could be said that such a term is to be found in the document or documents forming part of the contract».¹⁰⁸

Dommen gir uttrykk for at vilkår som domstolen innsetter etter eget skjønn for å gjøre kontrakten virksom ikke forhindres av en integrasjonsklausul. Bakgrunnen er at disse vilkårene kan anses som en integrert del av avtalen, og i så måte ikke tilføyer noe nytt. I *AXA Sun Life Services Plc v Campbell Martin Ltd* ble det hevdet at slike vilkår «[...] are within the expression "This Agreement and the Schedules and documents referred to herein" in the first sentence, and they are not "prior" to the Agreement, and therefore are unaffected by the second sentence».¹⁰⁹

Oppsummert tilsier rettspraksis at vilkår som innfortolkes av domstolen for å gjøre kontrakten virksom ikke forhindres av en integrasjonsklausul med mindre dette kommer klart til uttrykk i klausulen.¹¹⁰ En generell postulering av at kontrakten «contains the entire agreement» er i så måte ikke tilstrekkelig.

3.6 Integrasjonsklausulens betydning for «rectification» i engelsk rett

I engelsk rett skiller man mellom tolkning og såkalt «rectification» av kontrakten.¹¹¹

«Rectification» gir en mulighet til å korrigere kontrakten i tilfeller hvor ordlyden ved en feil ikke gjenspeiler partenes felles forståelse.¹¹² Et eksempel kan hentes fra den velkjente avgjørelsen i *Hartog v Colin & Shields*,¹¹³ hvor saksøker visste at saksøkte ved en feil hadde tilbudt å selge ham argentinske hareskinn for en pris «per pound» i stedet for «per piece». Sett at partene i stedet hadde signert en kontrakt om salg av hareskinn «per pound», blir utfordringen å bevise at partene egentlig hadde en avtale om pris «per piece».¹¹⁴

---

¹⁰⁸ *Ibid.* [27]

¹⁰⁹ *AXA Sun Life Services* [2011] [41]; Barber (2012) s. 497

¹¹⁰ Barber (2012) s. 498

¹¹¹ Bjørnstad (2009) s. 94

¹¹² Poole (2012) s. 109

¹¹³ *Hartog v Colin & Shields* [1939]; McLauchlan (2012) s. 532

¹¹⁴ Poole (2012) s. 110

Dersom kontrakten mellom partene inneholder en integrasjonsklausul, kan det bli enda mer krevende å bevise at partene hadde en felles forståelse som avviker fra den skriftlige kontrakt,¹¹⁵ jf. *Surgicraft Ltd v Paradigm Biodevices Inc*, hvor det understrekes at «the existence of an entire agreement clause [...] may affect the Court's consideration of what was in fact the parties' common intention and of whether they made a mistake».¹¹⁶ Det er likevel klart at en integrasjonsklausul ikke forhindrer en part fra å kreve «rectification» på generelt grunnlag¹¹⁷ og i *Surgicraft Ltd v Paradigm Biodevices Inc* ble det understreket at «[rectification] proceeds on the basis that the parties have made a mistake in expressing their true agreement, a mistake which infects [an entire agreement clause] as much as any other aspect of the agreement».¹¹⁸

3.7 Sensur av integrasjonsklausuler i engelsk rett: The Unfair Contract Terms Act

I drøftelsen ovenfor har integrasjonsklausulens innvirkning på ulike aspekter ved den engelske avtalerett blitt drøftet. Det er likevel også mulig at den nasjonale rett legger begrensninger på integrasjonsklausulens virkning som sådan, gjennom sensur av selve klausulen.

The Unfair Contract Terms Act 1977 Section 3, kalt «Liability arising in contract», kommer til anvendelse når en av partene «deals [...] on the other's written standard terms of business», jf. s.3(1). Bruk av standardiserte kontrakter er svært vanlig i internasjonale kommersielle avtaler, og disse vil ikke sjelden inneholde en integrasjonsklausul i den standardiserte tekst.

Etter s.3(2)(b)(i) kan parten som benytter sine standardvilkår ikke anvende et kontraktsvilkår «to render a contractual performance substantially different from that which was reasonably expected». En parts utsagn og handlemåte i den prekontraktuelle fase kan klart påvirke hva den andre part forventer i avtaleforholdet.¹¹⁹ Ved å utelukke prekontraktuelle omstendigheter fra avtalen, kan en integrasjonsklausul benyttes til å omgjøre kontraktsforpliktelsen i strid med hva motparten forventer, slik at kravet i s.3(2)(b)(i) av Unfair Contract Terms Act er

---

¹¹⁵ McLauchlan (2012) s. 533

¹¹⁶ *Surgicraft Ltd v Paradigm Biodevices Inc* [2010] [75]; McLauchlan (2012) s. 534

¹¹⁷ McLauchlan (2012) s. 533 med videre referanser til rettspraksis

¹¹⁸ *Surgicraft Ltd v Paradigm Biodevices Inc* [2010] [73]; McLauchlan (2012) s. 534

¹¹⁹ Barber (2012) s. 501

oppfylt.¹²⁰ Integrasjonsklausulen kan dermed sensureres, men mindre den tilfredsstillende kravet om «reasonableness» i s.11, jf. s.3(2) i siste avsnitt.

Section 11(1) slår fast at man i «the reasonableness test» skal vurdere hvorvidt det aktuelle kontraktsvilkår er «a fair and reasonable one to be included having regard to the circumstances which were, or ought reasonably to have been, known to or in the contemplation of the parties when the contract was made».

Hva angår integrasjonsklausuler ble det i *AXA Sun Life Services* påpekt at deres formål er å sikre forutberegnelighet og at «sensible parties, faced with a written agreement of the length and detail of the [agreement in question] would not expect it to be attended by oral collateral agreements, and would expect their contract to be contained in the document they sign».¹²¹ Etersom profesjonelle parter som regel har kommersiell erfaring og tilgang til juridisk bistand, vil det gjennomgående fremstå som «fair and reasonable» å la en integrasjonsklausul få gjennomslag,¹²² jf. Unfair Contract Terms Act s.11(1).

Konklusjonen er dermed at sensur av en integrasjonsklausul er mulig i engelsk rett etter Unfair Contract Terms Act, men at terskelen er høy ettersom klausulen gjennomgående vil anses som rimelig.

---

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ *AXA Sun Life Services* [2011] [65]; Barber (2012) s. 502

¹²² I denne retning Barber (2012) s. 502

4 Integrasjonsklausuler i norsk rett

4.1 Innledende refleksjoner

Angloamerikansk rett har de siste tiårene hatt økende innflytelse på norsk kontraktsrett, noe som har trolig sammenheng med landenes sentrale stilling i det internasjonale forretningslivet.¹²³ Innflytelsen vises blant annet gjennom «due diligence»-praksisen ved virksomhetsoverdragelse, som ofte etterfølges av en omfattende kontraktsregulering i angloamerikansk stil.¹²⁴ Såkalte «legal transplants» er ikke et ukjent fenomen, og norsk rett har opp gjennom historien ofte hentet inspirasjon fra andre rettssystemer.¹²⁵ Hvorvidt den angloamerikanske integrasjonsklausulen har en hensiktsmessig plass i norsk kontraktsrett er likevel ikke sikkert.

4.2 Prosessuell og materiell rett

I engelsk rett ble integrasjonsklausulen som nevnt introdusert som et virkemiddel for å gi anvendelse til «parol evidence rule», som er en regel om bevisavskjæring. I norsk rett eksisterer ikke en regel tilsvarende «parol evidence rule». Tvert imot er fri bevisføring et grunnleggende prinsipp i norsk sivilprosess,¹²⁶ og rettspraksis viser en restriktiv holdning til bevisavskjæring.¹²⁷ Dette tilsier at en integrasjonsklausul ikke vil ha prosessuelle virkninger i norsk rett.¹²⁸ I fortsettelsen vil derfor integrasjonsklausulens mulige materielle virkninger i norsk rett undersøkes.

Det er grunn til å understreke at grensen mellom prosessuelle og materielle rettsspørsmål kan være trukket på forskjellig måte i ulike rettssystemer. I engelsk rett er spørsmålet om den skriftlige kontrakt utgjør den hele avtale, som illustrert ovenfor, både et prosessuelt og materielt spørsmål.¹²⁹ Denne grensedragningen kommer på spissen i internasjonale tvister, ettersom prinsippet om *lex fori* medfører at domstollandets rett benyttes på prosessuelle

---

¹²³ Hagstrøm (1999) punkt 1-2

¹²⁴ Ibid. punkt 1

¹²⁵ Ibid. punkt 2

¹²⁶ Jf. lov 17 juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 21-3

¹²⁷ Bjørnstad (2009) s. 131, se eksempelvis Rt. 2014 s. 916 (18)

¹²⁸ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 132

¹²⁹ Bjørnstad (2009) s. 130

spørsmål,¹³⁰ mens kontraktens lovvalg anvendes på de materielle spørsmål.¹³¹ I en internasjonal kommersiell kontrakt med norsk lovvalg som behandles av en engelsk domstol, kan det da tenkes at en integrasjonsklausul medfører større begrensninger enn norsk materiell rett tilsier, ettersom den engelske prosessuelle regel om «parol evidence» kan anvendes på forholdet.

4.3 Grunnleggende hensyn: forutberegnelighet versus rimelighet

At integrasjonsklausulens betydning i norsk rett er noe usikker har blant annet sammenheng med grunnleggende forskjeller i den henholdsvis angloamerikanske og norske kontraktsrett og i synet på domstolens rolle i kontraktstvister.¹³²

Engelsk avtalerett preges som nevnt av en objektiv forståelse av kontrakten og begrensning av hvilke argumentkilder som kan benyttes i denne sammenheng. Det er ikke opp til domstolene å omskrive partenes forpliktelser, selv om disse, slik de fremkommer av kontrakten, fremstår som ufullstendige eller urimelige.¹³³ Dette skyldes hensynet til forutberegnelighet, jf. den ovenfor nevnte *The Starsin*, hvor det understrekes:

«In all mercantile transactions the great object should be certainty: and therefore, it is of more consequence that a rule should be certain, than whether the rule is established one way or the other. Because speculators in trade then know what ground to go upon».¹³⁴

I norsk kontraktsrett understrekes på den andre siden partenes felles forståelse som utgangspunktet for kontraktstolkning,¹³⁵ og i denne tolkningsprosessen må det nødvendigvis tillates bevis som kan belyse partenes intensjoner.¹³⁶ I norsk tolkningslære er det dessuten en videre adgang til å fravike kontraktens ordlyd, blant annet gjennom å tilstrebe et resultat som virker fornuftig og rimelig.¹³⁷ Kontrasten mellom den tilbakeholdne tolkningstradisjon i

---

¹³⁰ Dicey (2012) s. 203; Bjørnstad (2009) s. 130

¹³¹ Dicey (2012) s. 1797; Bjørnstad (2009) s. 130

¹³² Hagstrøm (1999) punkt 2

¹³³ Hagstrøm (2021) s. 47

¹³⁴ *Homburg Houtimport BV v Agrosin Private Ltd, The Starsin* [2003] [13]; McMeel (2008) s. 59-61

¹³⁵ Se for eksempel Rt. 1993 s. 564

¹³⁶ Tørum (2019) s. 178

¹³⁷ Hagstrøm (2021) s. 47

engelsk rett og vektleggingen av rimelighet i norsk tolkningstradisjon, ble av Hagstrøm omtalt på følgende måte:

«Det har vært sagt at mens engelsk rett er tilpasset høyt profesjonelle forretningsmenn som fullt ut vet å ivareta sine egne interesser, er fransk rett en juss for bønder. I en grovsortering av befolkningskulturer etter disse linjer, er det neppe særlig tvil om hvor ihvertfall nordmenn må plasseres. Og den paternalisme som preger fransk rett, har mange fellestrekk med nordisk kontraktsrett».¹³⁸

I dag vil man gjerne være varsom med en slik karakterisering av ulike kulturer og yrkesgrupper. Likevel gjør det underliggende poenget seg fortsatt gjeldende, nemlig at norsk rett, i motsetning til den engelske, ikke hviler på en antakelse om at kontraktpartene har den nødvendige kommersielle og juridiske kompetanse til å forutse sin rettsstilling. Dette forklarer den mer pragmatiske tilnærmingen og vektleggingen av rimelighetshensyn i norske domstoler.

Drøftelsen ovenfor illustrerer således at både domstolenes rolle i kontraktstvister og vektingen av de underliggende hensyn er ulik i engelsk og norsk rett. I engelsk rett vil en integrasjonsklausul underbygge den etablerte tolkningsstilen, som kan anses som noe passiv og tilbakeholden.¹³⁹ En slik tolkningsstil er nokså fremmed i norsk rett, til tross for utgangspunktet om objektiv fortolkning av kommersielle avtaler. Spørsmålet som må besvares er derfor hvilken betydning en integrasjonsklausul kan ha for avtaletolkning i norsk rett, gitt norske domstolers tilbøyelighet til å finne rimelige og fornuftige løsninger i det enkelte tilfelle.

4.4 De aktuelle rettskilder

4.4.1 Rettspraksis

Til tross for den økende forekomsten av integrasjonsklausuler i kontrakter underlagt norsk rett, er spørsmålet om klausulens betydning i norsk rett ikke avklart.

---

¹³⁸ Hagstrøm (1999) punkt 2

¹³⁹ Ibidem.

En av de få avgjørelser hvor Høyesterett adresserer integrasjonsklausulen er Rt. 1992 s. 796. Tvisten omhandlet kontrakter om tapping av brus inngått mellom PepsiCo Inc. og Orkla A/S. Kontraktene var inngått for 10 år og med 18 måneder oppsigelsesfrist. Dersom oppsigelsesfrist ikke ble overholdt kunne det kreves erstatning beregnet etter antallet konsentratenheter tapperiet hadde kjøpt de siste 18 måneder. Avtalen ble oppsagt før det hadde gått 18 måneder, og det oppstod spørsmål om hvordan erstatningen da skulle utmåles. Hva angikk betydningen av integrasjonsklausulen ble det kortfattet uttalt:

«Innledningsvis finner jeg grunn til å understreke at jeg ikke kan se at [...] integrasjonsklausulen i kontraktene får avgjørende betydning for resultatet, noe partene også er enige om. [...] Spørsmålet om hva ankemotparten skal betale til de ankende parter som følge av at ankemotparten trådte ut av kontraktsforholdet uten å gi kontraktsbestemt varsel, må løses ved en helhetlig fortolkning av kontrakten».¹⁴⁰

Uttalelsen tilsier at en integrasjonsklausul vil ha begrenset innvirkning på norsk avtaletolkning, men gir utover dette lite veiledning. En annen avgjørelse som omhandlet betydningen av en integrasjonsklausul, er Rt. 2012 s. 1779. Sakens spørsmål var hvorvidt påføring av et korrosjonsbeskyttende belegg på bildeler var mangelfull og om reklamasjon var fremsatt i tide. Om kontraktens integrasjonsklausul fremhevet retten at det var vanskelig å se at «dette punktet er ment å regulere forholdet til bakgrunnsretten slik at den ikke på vanlig måte kan utfylle og supplere den inngåtte avtalen».¹⁴¹

Foruten den beskjedne rettspraksis, er integrasjonsklausuler behandlet i norsk juridisk teori. I de større kontraktsrettslige avhandlinger er imidlertid behandlingen gjennomgående kortfattet. Unntakene er Høgberg (2006) og Bjørnstad (2009), hvor integrasjonsklausulen blir behandlet mer inngående.

Gitt de sparsommelige rettskildene kan det være interessant å vurdere betydningen av to andre rettskilder i norsk avtalerett, henholdsvis fremmed rett og internasjonale kontraktsrettslige prinsipper.

---

¹⁴⁰ Rt. 1992 s. 796 på side 800

¹⁴¹ Rt. 2012 s. 1779 (54)

4.4.2 Fremmed rett som rettskilde

Spørsmålet som skal vurderes i følgende underpunkt er hvorvidt det kan sees hen til fremmed rett i spørsmålet om integrasjonsklausulens betydning for norsk avtaletolkning.

Fremmed rett kan for det første være aktuell ved fortolkning av kontrakter underlagt norsk rett ved at man benytter argumentasjonsmønstre fra rettssystemer som har vesentlige likhetstrekk med det norske.¹⁴² Dette synspunktet gjør seg særlig gjeldende for de nordiske landene, hvor obligasjonsretten er preget av rettsenhet.¹⁴³ Bakgrunnen er det fellesnordiske samarbeidet innen avtaleretten og likelydende lovbestemmer, blant annet i kjøpsloven.¹⁴⁴ Et eksempel på at nordisk rett fikk betydning er Rt. 1997 s. 1109, hvor en dansk lov og de bakenforliggende hensyn ble vektlagt i tolkningen av en norsk kontrakt.¹⁴⁵

Nordiske rettskilder kan med andre ord ha betydning i kontraktsrettslig argumentasjon, særlig dersom problemstillingen er lite behandlet i norsk rett.¹⁴⁶ Rettskilder fra Norges naboland kan dermed belyse en integrasjonsklausuls betydning også i norsk rett. Likevel er de svenske og danske kilder på dette området like sparsommelige som de norske, og rettstilstanden må også her anses som uavklart.¹⁴⁷

Spørsmålet er så hvorvidt engelsk rett, som gir tydeligere føringer for en integrasjonsklausuls virkning, kan ha betydning som rettskilde i norsk avtaletolkning. Den rettsenhet som eksisterer i Norden kan ikke gjøres gjeldende hva angår norsk og engelsk avtalerett. Likevel er det i juridisk teori argumentert for at fremmed rett også kan få betydning som rettskilde på et annet vis, nemlig ved kontraktsklausuler som har opphav i fremmede rettskulturer.¹⁴⁸

Integrasjonsklausulen er et eksempel på en slik klausul. Høgberg argumenterer for at man i en slik situasjon må ta hensyn til de forutsetninger som ligger til grunn for klausulen, slik at det engelske rettssystemet og dets behandling av integrasjonsklausuler kan utgjøre en relevant omstendighet ved tolkningen av en norsk kontrakt.¹⁴⁹

---

¹⁴² Høgberg (2006) s. 181

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Hagstrøm (2021) s. 95

¹⁴⁵ Rt. 1997 s. 1109 på side 1113-1114

¹⁴⁶ Giertsen (2021) s. 24

¹⁴⁷ Bjørnstad (2009) s. 80; Sjöman (2002) s. 940

¹⁴⁸ Høgberg (2006) s. 181

¹⁴⁹ Ibid. s. 182

Dette synspunktet må likevel nyanseres noe. Et mulig grunnlag for å vektlegge den engelske retts løsninger hva angår integrasjonsklausulen er å forankre dette i partenes intensjoner;¹⁵⁰ ettersom partene har inntatt en integrasjonsklausul må det antas at de har ønsket en rettsvirkning tilsvarende den som følger av engelsk rett. Dersom dette var partenes intensjon, kunne dette imidlertid ha fremkommet tydeligere ved å bestemme engelsk lovvalg. Når partene først har valgt å la kontrakten være underlagt norsk rett, kan det fremstå som problematisk å anta at de har ønsket at kontrakten skal følge prinsipper og regler fra et annet rettssystem.¹⁵¹

Det antas etter dette at engelsk rett kan være et moment i tolkningen av en norsk kontrakt som inneholder en integrasjonsklausul. Likevel er det klart at inkluderingen av en kontraktsklausul med utenlandsk opphav ikke gir den fremmede retts tolkningsprinsipper og rettsvirkninger direkte anvendelse i kontrakter underlagt norsk rett.¹⁵²

4.4.3 Internasjonale kontraktsrettslige prinsipper som rettskilde

Det har de siste tiårene blitt utarbeidet ulike samlinger av overnasjonale kontraktsrettslige prinsipper.¹⁵³ Eksempler er UNIDROIT Principles fra The International Institute for the Unification of Private Law og Principles of European Contract Law (PECL) fra The Commission on European Contract Law.¹⁵⁴ Samlingene har imidlertid ingen formell autoritet og gir kun oversikt over fornuftige og rimelige løsninger som kan gjenfinnes i flere rettssystemer.¹⁵⁵

Den rådende oppfatningen i juridisk teori synes å være at disse overnasjonale prinsipper kan, grunnet den økende internasjonaliseringen av kontraktsretten, ha betydning for norsk rett og tolkning av norske kontrakter.¹⁵⁶ Dette gjelder særlig hvor løsningen i norsk rett er usikker. Dersom løsningen i den overnasjonale normsamling avviker fra en klar løsning i norsk rett, vil den norske løsning måtte legges til grunn.¹⁵⁷

---

¹⁵⁰ Bjørnstad (2009) s. 82-83

¹⁵¹ Ibid. s. 83

¹⁵² Høgberg (2006) s. 182

¹⁵³ Ibid. s. 180

¹⁵⁴ Ibid. s. 180-181

¹⁵⁵ Bjørnstad (2009) s. 84

¹⁵⁶ Høgberg (2006) s. 181; Bjørnstad (2009) s. 84

¹⁵⁷ Bjørnstad (2009) s. 84

Det er i denne sammenheng interessant at UNIDROIT Principles adresserer problemene som kan oppstå ved transplantasjon av fremmede kontraktsklausuler, og inneholder reguleringer som nettopp forsøker å harmonere angloamerikanske kontraktsklausuler med tradisjonell kontinentaleuropeisk kontraktsrett.¹⁵⁸ Et eksempel på dette er UNIDROIT Principles art.

2.1.17:

«A contract in writing which contains a clause indicating that the writing completely embodies the terms on which the parties have agreed cannot be contradicted or supplemented by evidence of prior statements or agreements. However, such statements or agreements may be used to interpret the writing».

PECL har en liknende regulering i art. 2: 105. Bestemmelsene tilsier at integrasjonsklausulen kan anses som en tolkningsregel, som gir forrang til kontraktens ordlyd ved motstrid med andre tolkningsfaktorer.¹⁵⁹ En slik løsning harmonerer godt med den tradisjonelle norske tolkningslæren¹⁶⁰ og kan gi veiledning hva angår en integrasjonsklausuls betydning for avtaletolkning i norsk rett.

4.5 Integrasjonsklausulen i lys av alminnelig norsk avtaletolkningslære

4.5.1 Innledende bemerkninger

Prinsippene for avtaletolkning kan som illustrert ovenfor variere fra ett rettssystem til et annet. Dette innebærer en risiko for at en integrasjonsklausul i en internasjonal kommersiell kontrakt kan forstås på ulik måte av partene.¹⁶¹ I engelsk rett skiller man som nevnt mellom fastsettelsen av kontraktens vilkår og den etterfølgende tolkningen. For en engelsk avtalepart er det dermed nærliggende å forstå integrasjonsklausulen som en begrensning av den første, men ikke nødvendigvis den siste, prosessen.¹⁶² I norsk rett opererer man derimot ikke med et slik skille. Tvert imot vil avtaleforholdets forpliktelser måtte utledes fra en helhetlig tolkning

---

¹⁵⁸ Hagstrøm (2021) s. 74

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Bjørnstad (2009) s. 144

¹⁶² Ibidem.

av kontrakten.¹⁶³ For en norsk avtalepart kan en integrasjonsklausul dermed fremstå som et forsøk på å utelukke argumentkilder utenfor kontrakten i avtaletolkningen.¹⁶⁴

Integrasjonsklausulens hovedformål, gitt sitt angloamerikanske opphav og utforming, antas som nevnt å være en begrensning av avtalens innhold. Betydningen for den etterfølgende tolkningen av kontrakten i engelsk rett er noe uklar, jf. drøftelsen ovenfor. Spørsmålet er dermed hvilken betydning en integrasjonsklausul kan ha for avtaletolkningen i norsk rett, gitt fraværet av en todelt tolkningsprosess tilsvarende den engelske.

4.5.2 Norske prinsipper for avtaletolkning

Utgangspunktet i norsk avtaletolkning er som nevnt partenes felles forståelse.¹⁶⁵ Dersom en slik felles forståelse ikke kan klarlegges, og det heller ikke kan påvises at den ene part kjente eller burde kjent til den andre parts forståelse ved avtaleinngåelsen, vil man være henvist til en objektiv fortolkning av kontrakten «i samsvar med den forståelse som en fornuftig person i samme egenskap og stilling som den andre parten ville hatt under de samme forhold».¹⁶⁶

Ved avtaletolkningen er utgangspunktet naturlig nok kontraktens ordlyd, og denne må gjennomgående tillegges vesentlig vekt.¹⁶⁷ I tillegg er det i stor utstrekning adgang til å vektlegge forhold som utledes fra kontraktens kontekst, og som dermed kan sies å følge av avtalen i videre forstand.¹⁶⁸ Eksempler her er tidligere forhandlinger¹⁶⁹ og partenes etterfølgende atferd.¹⁷⁰ Norsk avtaletolkning skiller seg i så måte fra den engelske, hvor tolkningsfaktorene er mer sparsommelige.

Rimelighetssynspunkter spiller som tidligere nevnt en sentral rolle i norsk avtaletolkning. Dette må imidlertid avbalanseres mot hensynet til forutberegnelighet. En kontrakt kan anses som et risikofordelende instrument som pålegger partene å oppfylle sine forpliktelser, uavhengig endrede forhold og sviktende forutsetninger.¹⁷¹ Partene bestemmer selv hvor

---

¹⁶³ Hagstrøm (2021) s. 47

¹⁶⁴ Bjørnstad (2009) s. 144

¹⁶⁵ Se eksempelvis Rt. 2011 s. 1553 (48)

¹⁶⁶ Giertsen (2021) s. 157, hentet fra CISG art. 8 andre ledd

¹⁶⁷ Hagstrøm (2021) s. 47

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ Se eksempelvis Rt. 1922 s. 243

¹⁷⁰ Se eksempelvis Rt. 2012 s. 1267

¹⁷¹ Høgberg (2006) s. 127

detaljert kontrakten skal være, og må dermed også bære risikoen for at utviklingen går i en annen retning enn antatt.¹⁷²

De hensyn som er nevnt ovenfor gjør seg særlig gjeldende i kommersielle forhold, hvor begge parter som regel vil være i stand til å ivareta sine interesser og ha ressurser til juridisk bistand. Dette tilsier at ordlyden bør tillegges særlig vekt i kommersielle forhold. Argumentet styrkes av forretningslivets behov for klarhet og forutberegnelighet, som er en forutsetning for et effektivt marked.¹⁷³ Synspunktet har støtte i rettspraksis, eksempelvis Rt. 2002 s. 1155, hvor det uttales:

«Saken gjelder tolkning av en kontrakt inngått i næring mellom profesjonelle parter. Det finnes støtte i så vel teori som i rettspraksis for at slike kontrakter som utgangspunkt bør fortolkes objektivt, og at kontraktens ordlyd må tillegges stor vekt».¹⁷⁴

Gitt ordlydens sentrale rolle kan det stilles spørsmålsteget ved en integrasjonsklausuls betydning i en kommersiell kontrakt. Etter UNIDROIT Principles art. 2.1.17 blir som tidligere nevnt en integrasjonsklausul ansett som en fortolkningsregel, som gir ordlyden forrang fremfor andre tolkningsfaktorer. For norsk retts vedkommende følger imidlertid en slik regel allerede av prinsippet om objektiv fortolkning av kommersielle kontrakter. Spørsmålet blir da om en integrasjonsklausul kun understreker dette prinsippet eller om den medfører ytterligere begrensninger i den ellers nokså pragmatiske norske tolkningslæren.

4.6 Hvilken betydning har en integrasjonsklausul for de ulike tolkningsfaktorer?

4.6.1 Tidligere forhandlinger og kommunikasjon

Etter sin ordlyd søker integrasjonsklausulen å utelukke argumentkilder fra den prekontraktuelle fase, jf. formuleringen «[...] and superseded all prior negotiations, representations, undertakings and agreements on any subject matter of the contract».¹⁷⁵

---

¹⁷² Ibid. s. 125

¹⁷³ Ibid s. 129

¹⁷⁴ Rt. 2002 s. 1155 på side 1158

¹⁷⁵ Bjørnstad (2009) s. 154

I norsk avtalerett har man imidlertid en nokså vid adgang til å vektlegge kontraktens kontekst i avtaletolkningen, herunder momenter fra den prekontraktuelle fase. Selv om utgangspunktet i kommersielle forhold er kontraktens ordlyd, forhindrer ikke dette å se hen til øvrige argumentkilder for å belyse avtalens innhold.¹⁷⁶ Norsk avtaletolkning skiller seg i så måte fra den engelske, hvor tolkningsfaktorene er færre og tidligere forhandlinger som nevnt ikke kan tas i betraktning ved avtaletolkningen. Spørsmålet om en integrasjonsklausuls betydning for avtaletolkningen kommer dermed mer på spissen i norsk rett.

Gitt den norske tradisjonen for vektlegging av avtalens bakgrunn og forhistorie i avtaletolkningen og det faktum at en integrasjonsklausuls betydning for avtaletolkningen er usikker selv i engelsk rett, må det trolig legges til grunn at en integrasjonsklausul ikke helt kan utelukke vektlegging av tidligere forhandlinger og kommunikasjon i norsk avtaletolkning. Dette synspunktet har støtte i den nevnte Rt. 1992 s. 796, hvor Høyesterett uttalte at tvistes spørsmålet måtte løses «ved en helhetlig fortolkning av kontrakten»,¹⁷⁷ uavhengig tilstedeværelsen av en integrasjonsklausul.

Det kan likevel tenkes at en integrasjonsklausul kan påvirke vekten som blir tillagt argumentkilder fra den prekontraktuelle fase.¹⁷⁸ En slik klausul kan, som nevnt, anses som et tolkningsprinsipp som gir ordlyden forrang ved motstrid med andre argumentkilder. Selv om et slik prinsipp også kan hevdes å følge av læren om objektiv fortolkning av kommersielle kontrakter, er det ikke alltid denne får gjennomslag i norsk rett. Til illustrasjon kan det vises til Rt. 2003 s. 1132, hvor Høyesterett uttalte at «[s]ubjektive momenter ved fortolkningen kan imidlertid også i næringslivets kontrakter føre til en annen forståelse enn det som følger av kontraktens ordlyd».¹⁷⁹ I tvilstilfeller kan dermed en integrasjonsklausul være et ytterligere argument for at kontraktens ordlyd skal legges til grunn. En slik forståelse er forenlig med avgjørelsen i Rt. 1992 s. 796, hvor Høyesterett kun slår fast at en integrasjonsklausul ikke kan få «avgjørende» betydning.¹⁸⁰

Det må dermed trolig konkluderes med at integrasjonsklausulen ikke helt kan utelukke tidligere forhandlinger og kommunikasjon som tolkningsfaktor i norsk rett, men at klausulen kan tenkes å påvirke vekten som blir tillagt slike forhold i visse situasjoner. Dette skal

---

¹⁷⁶ Se eksempelvis Rt. 2010 s. 961 (44)

¹⁷⁷ Rt. 1992 s. 796 på side 801

¹⁷⁸ Tørum (2019) s. 179

¹⁷⁹ Rt. 2003 s. 1132 (35)

¹⁸⁰ Rt. 1992 s. 796 på side 801

undersøkes nærmere i fortsettelsen, hvor integrasjonsklausulens betydning for de ulike tolkningsresultater vil bli vurdert.

4.6.2 Etterfølgende atferd

I norsk rett anses partenes etterfølgende atferd for ha relevans ved avtaletolkningen, ettersom atferden kan belyse hvordan partene forstod sine forpliktelser.¹⁸¹ Etterfølgende atferd anses likevel ofte som subsidiær til avtalens forhistorie, noe som har sammenheng med at den etterfølgende atferd kun belyser hvordan partene faktisk oppfattet avtalen, og ikke hva som er en rimelig og berettiget forståelse av avtalen.¹⁸²

Integrasjonsklausulen inneholder ikke en referanse til etterfølgende atferd. Dette skyldes trolig det faktum at etterfølgende forhold ikke er et relevant moment i engelsk avtaletolkning, jf. drøftelsen ovenfor. Klausulens første del, «The Contract contains the entire contract and understanding between the parties hereto», er svært vidt formulert og kunne tale for at alle utenforliggende argumentkilder, herunder partenes etterfølgende atferd, ikke kan tas i betraktning.¹⁸³ Integrasjonsklausulens andre del retter seg imidlertid spesifikt mot argumentkilder fra den prekontraktuelle fase, jf. formuleringen «[...] and superseded all prior negotiations, representations, undertakings and agreements on any subject matter of the contract». Den indre sammenhengen i integrasjonsklausulen taler derfor for at det kun er argumentkilder fra tiden før avtaleinngåelsen som søkes utelukket.¹⁸⁴ Bjørnstad påpeker i denne forbindelse at hensynet til forutberegnelighet, som ligger til grunn for integrasjonsklausulen, ikke slår til ved vektlegging av etterfølgende atferd i avtaletolkningen, ettersom partene har bedre forutsetninger for å ha oversikt over situasjonen i etterkant av kontraktsinngåelsen.¹⁸⁵ Det kan i denne forlengelse påpekes at dersom partene utviser en etterfølgende atferd som avviker fra kontraktens ordlyd, kan atferden anses som en stilltiende avtale om å fravike den skrevne kontrakt og integrasjonsklausulen. I et slikt tilfelle ville det fremstått som svært formalistisk dersom domstolen ikke kun se hen til den etterfølgende atferd i sin vurdering av saken.

---

¹⁸¹ Høgberg (2006) s. 114

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Bjørnstad (2009) s. 154-155

¹⁸⁴ Ibid. s. 155

¹⁸⁵ Ibidem.

Det antas etter dette at en integrasjonsklausul ikke kan forhindre hensyntagen til partenes etterfølgende atferd i norsk avtaletolkning.¹⁸⁶

4.6.3 Bakgrunnsretten

I norsk rett er lovgivningen på privatrettens område gjennomgående av deklarasjonskarakter.¹⁸⁷ Foruten de tilfeller hvor kontrakten utfylles fordi ordlyden er taus hva angår det omtvistede tema, kan bakgrunnsretten også være relevant hvor kontraktens ordlyd er flertydig eller uklar.¹⁸⁸ At en avtale i tvilstilfeller kan tolkes harmoniserende for å oppnå samsvar med bakgrunnsretten er velkjent i norsk avtaletolkningslære.¹⁸⁹

Integrasjonsklausuler inneholder som regel ingen eksplisitt henvisning til bakgrunnsretten, og nøyer seg med å utelukke momenter fra den prekontraktuelle fase. At integrasjonsklausulen mangler en slik henvisning, tilsier at man bør være varsom med å tillegge den virkninger overfor bakgrunnsretten. Synspunktet har støtte i rettspraksis, hvor klarheten i og kvaliteten av klausuler som eventuelt skulle sette bakgrunnsretten til side vektlegges.¹⁹⁰ Et eksempel er Rt. 1982 s. 1357, hvor Høyesterett uttalte at avtalens ansvarsfraskrivelse var «en meget generelt avfattet bestemmelse som ikke bærer preg av å være resultatet av noen konkret vurdering».¹⁹¹

Videre må det påpekes at man i norsk rett, i motsetning til den engelske, ikke har tradisjon for å skrive heldekkende kontrakter.¹⁹² Spørsmål som ikke er regulert i kontrakten forutsettes å bli avklart etter bakgrunnsretten. En integrasjonsklausul som utelukker bakgrunnsretten ville dermed passe dårlig med norsk kontraktstradisjon og virke som en hindring for avklaring av uløste spørsmål. Dersom integrasjonsklausulen skulle hatt en slik virkning, ville det nødvendiggjort en større endring av norsk kontraktsutforming, hvoretter kontraktene ble mer omfattende og partenes forpliktelser beskrevet i større detalj. Hagstrøm poengterer i denne sammenheng at det er lite sannsynlig at norske advokater «vil klare å håndtere det betydelige kulturskifte en slik omlegging av kontraktsrutinene vil innebære».¹⁹³

---

¹⁸⁶ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 155

¹⁸⁷ Høgberg (2006) s. 178

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Giertsen (2019) s. 112

¹⁹⁰ Ibid. s. 113

¹⁹¹ Rt. 1982 s. 1357 på side 1365

¹⁹² Bjørnstad (2009) s. 159

¹⁹³ Hagstrøm (1999) punkt 2

Integrasjonsklausulens ordlyd og norsk kontraktstradisjon tilsier dermed at klausulen ikke kan forhindre anvendelse av bakgrunnsretten. Avgjørelsen i Rt. 2012 s. 1779 trekker i samme retning. Høyesterett uttalte følgende om kontraktens integrasjonsklausul: «[j]eg kan vanskelig se at dette punktet er ment å regulere forholdet til bakgrunnsretten slik at den ikke på vanlig måte kan utfylle og supplere den inngåtte avtalen».¹⁹⁴ En slik forståelse av integrasjonsklausulen er vidt akseptert i både nordisk og europeisk rett.¹⁹⁵

Spørsmålet kommer imidlertid på spissen hvor bakgrunnsrettens regler hviler på momenter fra den prekontraktuelle fase. Et eksempel her er reglene om ansvar for uriktige opplysninger i lov 13. mai 1988 nr. 27 om kjøp (kjøpsloven) §§ 18 (1) og 19 (1) (a), som slår fast at det foreligger en mangel når salgsgjenstanden ikke svarer til opplysninger som selgeren har gitt. Anvendelsen av disse regler vil utgjøre en vektlegging av forhold fra den prekontraktuelle fase, noe integrasjonsklausulen nettopp søker å utelukke.¹⁹⁶ Det kan derfor spørres hvorvidt terskelen for å anvende disse regler er høyere enn ved bakgrunnsrett som ikke omhandler hva partene har sagt eller gjort i forkant av avtaleinngåelsen, men som utgjør rimelige mellomløsninger ved manglende kontraktsregulering, eksempelvis regler om ulike misligholdsbeføyelser.¹⁹⁷

Det kan på den ene siden hevdes at integrasjonsklausulens ordlyd, som utelukker tidligere forhandlinger og utsagn, taler mot at reglene om ansvar for uriktige opplysninger kommer til anvendelse. Likevel er det klart at disse deklatoriske reglene er alminnelige obligasjonsrettslige prinsipper med bakgrunn i det strenge lojalitetskravet i norsk rett.¹⁹⁸ Rettspraksis viser at hvorvidt bakgrunnsretten er båret av tunge hensyn påvirker dens gjennomslagskraft.¹⁹⁹ I den nevnte Rt. 2012 s. 1779 ble det påpekt at «det alminnelige lojalitetskravet i kontraktsforhold danner grunnlag [...] for reklamasjonsreglene».²⁰⁰ Bakgrunnsrettens reklamasjonsregler fikk dermed gjennomslag, til tross for tilstedeværelsen av en integrasjonsklausul.

I forlengelsen av dette kan det påpekes at andre kontraktsklausuler som søker å innskrenke den ene parts forpliktelser, slik som «som den er»-forbehold og ulike ansvarsfraskrivelser,

---

¹⁹⁴ Rt. 2012 s. 1779 (54)

¹⁹⁵ Tørum (2019) s. 180

¹⁹⁶ Bjørnstad (2009) s. 160

¹⁹⁷ Ibid. s. 159

¹⁹⁸ Ibid. s. 160

¹⁹⁹ Giertsen (2019) s. 112

²⁰⁰ Rt. 2012 s. 1779 (55)

også tolkes restriktivt av norske domstoler.²⁰¹ Det følger dessuten av kjøpsloven § 19 (1) (a) at et «som det er»-forbehold ikke fratrar selger ansvar for uriktige opplysninger. Sammenhengsbetraktninger tilsier derfor at heller ikke en integrasjonsklausul kan tilsidesette partenes opplysningsplikt og det alminnelige lojalitetskravet.²⁰²

Konklusjonen må etter dette være at en integrasjonsklausul ikke er egnet til å utelukke anvendelse av bakgrunnsretten i norsk avtaletolkning.

4.7 Integrasjonsklausulens betydning for de ulike tolkningsresultater

4.7.1 Integrasjonsklausulens betydning for presiserende tolkning

Hvor ordlyden i kontrakten er klar, er utgangspunktet etter norsk rett at denne forståelsen skal legges til grunn. Hvor kontraktens ordlyd derimot ikke gir et klart svar på det omtvistede spørsmål, må kontraktsforpliktelsen presiseres i lys av øvrige omstendigheter i rettsforholdet.²⁰³ Det kan eksempelvis være tale om uklarhet hva angår ordlydens randsone eller ordlyd som har mer enn én betydning, hvor rettsanvenderen blir nødt å gjøre et valg mellom ulike tolkningsalternativer.²⁰⁴

Etter integrasjonsklausulens første del utgjør kontrakten «the entire contract» mellom partene. Dette kan tilsi at en presiserende tolkning bør skje innenfor kontraktsdokumentets «fire hjørner», for eksempel ved at man vektlegger formålsbetraktninger utledet fra kontraktsteksten eller den grunnleggende risikofordeling som kontrakten gir uttrykk for.²⁰⁵ Et eksempel på denne fremgangsmåten finnes i den nevnte Rt. 1992 s. 796 (som riktignok gjaldt utfylling), hvor Høyesterett, etter å ha slått fast at kontrakten var taus hva angikk det omtvistede spørsmål, gikk tilbake til kontraktsteksten for å søke «et fornuftig innhold ut fra dens formål».²⁰⁶ Denne fremgangsmåten hvor man tvinger frem et svar fra kontrakten kan minne om innfortolkningen av «implied terms» i engelsk rett, som av Falkanger illustrerende

---

²⁰¹ Bjørnstad (2009) s. 160-161, se den nevnte Rt. 1982 s. 1357

²⁰² Bjørnstad (2009) s. 161

²⁰³ Høgberg (2006) s. 140

²⁰⁴ Ibid s. 142

²⁰⁵ Ibid. s. 163

²⁰⁶ Rt. 1992 s. 796 på side 802

nok er karakterisert som å presse «citronen ennu en gang», og hvor dommeren «med de siste dråper» klarlegger avtalens innhold.²⁰⁷

Av integrasjonsklausulens andre del fremgår det som nevnt at kontrakten «supersedes all prior [...] negotiations or understandings». Hva angår spørsmålet om presiserende tolkning, kunne integrasjonsklausulens formulering tilsi at en presisering med utgangspunkt i kontraktsdokumentet vil gå foran en presiserende tolkning på bakgrunn av partenes tidligere forhandlinger.²⁰⁸ En slik forståelse stemmer overens med fortolkningsregelen som kan utledes av UNIDROIT Principles art. 2.1.17 og utgangspunktet i norsk rett om objektiv fortolkning av kommersielle kontrakter. Integrasjonsklausulens angloamerikanske opphav og formål kan også tilsi at man bør være litt forsiktig med å vektlegge de tidligere forhandlinger i for høy grad ved fortolkningen.²⁰⁹

På den andre siden kan det hevdes at en slik forståelse harmonerer dårlig med alminnelig norsk tolkningslære for øvrig, hvoretter det overordnede formålet er å etablere den mest rimelige forståelsen av kontrakten, alle forhold tatt i betraktning.²¹⁰ Dersom man i tolkningsprosessen kun vektlegger momenter hentet fra kontraktsdokumentet, kan dette fremstå som noe vilkårlig ettersom avtalepartenes forståelse av kontrakten med stor grad av sannsynlighet vil være påvirket av deres prekontraktuelle oppfatninger.²¹¹

Videre kan det påpekes at selve forutsetningen for en presiserende tolkning er at det aktuelle tolkningsalternativ kan forenes med kontraktens ordlyd, og at integrasjonsklausulen i et slikt tilfelle ikke yter den samme motstand som ved for eksempel en korrigerende tolkning av ordlyden. Ved uklar eller flertydig ordlyd kan det dessuten hevdes at en presiserende tolkning i lys av kontraktens kontekst, herunder de tidligere forhandlinger, ikke strider mot integrasjonsklausulen og det underliggende hensynet til forutberegnelighet, ettersom kontraktsteksten ikke gir noen klar regulering som partene kan knytte forventninger til.²¹²

Så lenge tolkningsalternativet som er basert på tidligere forhandlinger og oppfatninger kan harmoneres med kontraktens ordlyd, bør konklusjonen trolig være at en integrasjonsklausul

---

²⁰⁷ Falkanger (1969) s. 560; Høgberg (2006) s. 163

²⁰⁸ Bjørnstad (2009) s. 164

²⁰⁹ Høgberg (2006) s. 163

²¹⁰ Giertsen (2021) s. 152

²¹¹ Bjørnstad (2009) s. 165

²¹² Høgberg (2006) s. 142

ikke kan forhindre en presiserende tolkning med utgangspunkt i prekontraktuelle forhold.²¹³ Til støtte for dette synspunktet kan det vises til den ovenfor nevnte UNIDROIT Principles art. 2.1.17, hvorefter tidligere forhandlinger og utsagn «may be used to interpret the writing».

Avslutningsvis kan det også minnes om at integrasjonsklausulen retter seg mot prekontraktuelle forhold, og har liten påvirkning hva angår andre tolkningsmidler, jf. drøftelsen ovenfor. Klausulen hindrer dermed heller ikke en presiserende tolkning med utgangspunkt i andre tolkningsmidler utenfor kontraktsdokumentet.²¹⁴

4.7.2 Integrasjonsklausulens betydning for korrigerende tolkning

Hvor ordlyden i den skriftlige kontrakt er klar, medfølger en presumsjon for at denne ordlyden gir uttrykk for partenes intensjon.²¹⁵ Dersom en av partene anfører en intensjon som avviker fra kontraktens ordlyd vil det kreves særlige holdepunkter for at denne skal legges til grunn.²¹⁶

Integrasjonsklausulen kan anses som en faktor som ytterligere forsterker dette utgangspunktet.²¹⁷ Det kan i denne sammenheng påpekes at klausulen hovedsakelig benyttes i avtaler av kommersiell art, hvor utgangspunktet om en objektiv fortolkning av ordlyden også yter motstand mot å foreta en korrigerende tolkning av kontrakten. Inntakelsen av en integrasjonsklausul tyder dessuten på at kontrakten er grundig forberedt og at partene har tatt stilling til risikofordelingen i avtaleforholdet.²¹⁸ Samlet sett tilsier disse forhold, sett i sammenheng med integrasjonsklausulens ordlyd, som spesifikt nevner prekontraktuelle forhold, at man bør være forsiktig med å tolke kontrakten korrigerende i lys av tidligere forhandlinger. Dette synspunktet gjør seg særlig gjeldende i internasjonale kommersielle avtaler, ettersom det overfor en utenlandsk avtalepart kan fremstå som lite forutberegnelig dersom kontraktens ordlyd ikke legges til grunn.

De prekontraktuelle forhold er imidlertid kun én av mange tolkningsfaktorer som kan trekke i retning av en korrigerende tolkning.²¹⁹ Norsk rettspraksis viser at domstolene i større grad

---

²¹³ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 165

²¹⁴ Høgberg (2006) s. 163

²¹⁵ Ibid. s. 145

²¹⁶ Ibidem., se eksempelvis Rt. 1970 s. 1340 på side 1345

²¹⁷ Høgberg (2006) s. 161

²¹⁸ Ibidem.

²¹⁹ Bjørnstad (2009) s. 166

begrunner en korrigerende kontraktstolkning i kontraktens formål og risikofordeling og sammenhengs- og rimelighetsslutninger.²²⁰ Et eksempel er Rt. 1980 s. 1037, hvor Høyesterett om en ansvarsfraskrivelse uttalte at det ut fra rimelighetsbetraktninger ikke kan «ha vært meningen å gi bestemmelsen en slik vid slagvidde» og at man «må da foreta en innskrenkende tolking av klausulen».²²¹ Tilsvarende uttalte Høyesterett i Rt. 1993 s. 140 at garantisten ut fra garantierklæringens utforming og språk «ikke har ment» å gi tilsagn uten vilkår om sikkerhet.²²² Korrigerende tolkning av en omfattende ordlyd på bakgrunn av partenes antatte intensjoner kan også gjenfinnes i den ellers svært kontraktslojale engelske avtalerett.²²³

Det kan hevdes at disse argumentasjonsmønstre utledes fra kontrakten i vid forstand, og i så måte skiller seg fra argumenter som hentes fra prekontraktuelle forhold.²²⁴ Det kan i denne sammenheng påpekes at integrasjonsklausulen fremhever «the Contract» i sin helhet, og ikke bare ordlyden, som uttømmende.²²⁵ Integrasjonsklausulens utforming tilsier med andre ord at den ikke kan forhindre en korrigerende tolkning på bakgrunn av kontrakten i vid forstand.

Integrasjonsklausulens betydning for korrigerende tolkning er dermed begrenset til de tilfeller hvor tolkningen skjer på bakgrunn av de prekontraktuelle forhold. Gitt den begrensede bruken av slike forhold ved korrigerende tolkning i norsk rettspraksis og den høye terskelen for å fravike kontraktens ordlyd i kommersielle forhold, kan det konkluderes med at integrasjonsklausulen har begrenset betydning hva angår korrigerende tolkning i norsk rett.²²⁶

4.8 Integrasjonsklausulens betydning for utfylling

Hvor verken kontraktsdokumentet eller de øvrige tolkningsfaktorer gir en løsning på det omtvistede spørsmål, kan det oppstå spørsmål om utfylling av avtalen.²²⁷ Det er ikke et skarpt skille mellom tolkning og utfylling, og Høyesterett har i flere dommer benyttet begrepene om hverandre.²²⁸ Det kan likevel påpekes at man ved tolkning søker en løsning i avtalen, mens

---

²²⁰ Ibidem.

²²¹ Rt. 1980 s. 1037 på side 1041

²²² Rt. 1993 s. 140 på side 146

²²³ *Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v NV Rotterdamsche Kolen Centrale* [1967] s. 398-399; Bjørnstad (2009) s. 170-171

²²⁴ Bjørnstad (2009) s. 167

²²⁵ Ibidem.

²²⁶ Ibid s. 175

²²⁷ Giertsen (2019) s. 110

²²⁸ Se eksempelvis Rt. 2000 s. 1602 på side 1609

man ved utfylling supplerer kontrakten med annet materiale.²²⁹ Hvorvidt kontrakten kan utfylles vil bero på en tolkning av avtalen.²³⁰

Integrasjonsklausulen fastslår som tidligere nevnt at kontrakten «contains the entire contract and understanding between the parties». Ordlyden tilsier at kontrakten må anses uttømmende og at det ikke er rom for supplerer med øvrig materiale. Grensen mellom utfylling og tolkning kommer i så måte på spissen hvor kontrakten inneholder en integrasjonsklausul, ettersom klausulens ordlyd yter større motstand mot førstnevnte enn sistnevnte praksis. Dette har sammenheng med integrasjonsklausulens hovedformål etter engelsk rett, som er å avgrense argumentkildene i den innledende fastsettelse av avtalens vilkår, og ikke nødvendigvis å begrense den etterfølgende tolkning.

Hva angår utfylling i norsk rett kan det hevdes at integrasjonsklausulens ordlyd taler for en antitetisk tolkning av kontrakten, slik at det som ikke fremgår av avtaleteksten heller ikke kan gjøres gjeldende overfor den andre part.²³¹ Det er likevel klart at en så streng håndhevelse av integrasjonsklausulen ikke kan gjøres gjeldende etter norsk rett. Det vil for det første harmonere dårlig med norsk og nordisk kontraktspraksis, hvoretter avtaletekstene ofte er knappe. Avtalepartene forventer således at bakgrunnsretten vil supplere med balanserte mellomløsninger på spørsmål som kontrakten ikke regulerer.²³² Å gi integrasjonsklausulen fullt gjennomslag kan i så måte virke lite forutberegnelig overfor nordiske avtaleparter. For det andre kan det påpekes at en integrasjonsklausul heller ikke i engelsk rett kan utelukke supplerer av kontrakten. Det vises i denne sammenheng til drøftelsen ovenfor om «implied terms», som åpner for supplerer med vilkår som gjør kontrakten virksam mellom partene.

Spørsmålet er i så måte ikke om en integrasjonsklausul kan utelukke utfylling av kontrakten, men om den kan ha innvirkning på hva slags materiale kontrakten eventuelt kan utfylles med.²³³ Utfylling kan etter norsk rett skje ved anvendelse av blant annet bakgrunnsrett, forutgående og etterfølgende forhold og formåls- og sammenhengsbetraktninger.²³⁴

Hva angår bakgrunnsretten ble det tidligere konkludert med at en integrasjonsklausul ikke kan utelukke denne som argumentkilde. Dette fremkommer av den tidligere nevnte avgjørelsen i

---

²²⁹ Høgberg (2006) s. 73

²³⁰ Giertsen (2019) s. 111

²³¹ Bjørnstad (2009) s. 177

²³² Giertsen (2019) s. 110-111

²³³ Bjørnstad (2009) s. 181

²³⁴ Ibid. s. 182

Rt. 2012 s. 1779, hvor kontraktens integrasjonsklausul ble omtalt på følgende måte: «[j]eg kan vanskelig se at dette punktet er ment å regulere forholdet til bakgrunnsretten slik at den ikke på vanlig måte kan utfylle og supplere den inngåtte avtalen».²³⁵

Når det gjelder de øvrige kilder til utfylling, kan integrasjonsklausulens ordlyd og formål gi en viss veiledning. Klausulen retter seg som tidligere nevnt ikke mot etterfølgende forhold, og kan dermed neppe utelukke utfylling med slikt materiale.²³⁶ Integrasjonsklausulens andre del, som utelukker «[...] all prior negotiations, representations, undertakings and agreements [...]», taler imidlertid imot å utfylle kontrakten med materiale fra den prekontraktuelle fase. Som tidligere nevnt kan klausulen neppe helt utelukke slike argumentkilder, men den kan påvirke vekten som tillegges dem. Ettersom utfylling, grunnet manglende regulering i kontrakten, innebærer en større vektlegging av utenforliggende argumentkilder enn hva som er tilfellet ved tolkning, kan det hevdes at man bør være særlig varsom med å benytte prekontraktuelle forhold ved utfylling av avtalen.

Motsetningsvis tilsier integrasjonsklausulens ordlyd, som fremhever «The Contract» som uttømmende, at man ved utfylling bør vektlegge kilder som utledes fra kontrakten, slik som formåls- og sammenhengsbetraktninger.²³⁷ Synspunktet stemmer godt overens med læren om «implied terms» i engelsk rett, hvoretter vilkår som er nødvendige for å gjøre kontrakten virksom kan innfortolkes til tross for tilstedeværelsen av en integrasjonsklausul, ettersom vilkårene anses for å inngå i den allerede etablerte avtalen. På samme måte kan formåls- og sammenhengsbetraktninger som benyttes til utfylling i norsk rett anses for å være en integrert del av avtalen mellom partene.

Formåls- og sammenhengsbetraktninger kan benyttes uavhengig av om kontrakten inneholder en integrasjonsklausul, men klausulen kan gjerne tilsi at slik argumentasjon tillegges ytterligere vekt, særlig hvor formålet fremgår klart av kontraktsdokumentet.²³⁸ Dette var tilfellet i den nevnte Rt. 1992 s. 796, hvor kontrakten ikke ga anvisning på hvordan erstatning skulle beregnes dersom avtaleforholdet ble avsluttet før det hadde gått 18 måneder. Høyesterett uttalte at det ga «best sammenheng i kontrakten» dersom erstatning ble betalt etter det antall konsentratenheter tapperen antakelig ville ha kjøpt dersom tappingen hadde

---

²³⁵ Rt. 2012 s. 1779 (54)

²³⁶ Bjørnstad (2009) s. 182

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Ibid. s. 182-183

fortsatt ut perioden.²³⁹ Dette ble ansett som «en rimelig løsning sett ut fra kontraktsbestemmelsens klare formål».²⁴⁰

Samlet sett er konklusjonen at en integrasjonsklausul ikke kan forhindre utfylling av kontrakten, men at den kan gi visse føringer hva angår kildematerialet som benyttes i denne sammenheng. Særlig kan det påpekes at klausulen oppfordrer til en viss varsomhet med å vektlegge tidligere forhandlinger, spesielt hvor en annen løsning kan søkes i formåls- og sammenhengsbetraktninger.²⁴¹ Hvorvidt norske domstoler faktisk ville unnlatt å vektlegge de tidligere forhandlinger, særlig hvor disse gir anvisning på en fornuftig løsning, er imidlertid noe tvilsomt.

4.9 Sensur av integrasjonsklausuler

4.9.1 Kan integrasjonsklausulen tolkes innskrenkende?

Integrasjonsklausulen er vidt formulert, noe som kan gjøre dens nedslagsfelt vidtrekkende. Dette kan gi uforutsette virkninger som avtalepartene ikke så for seg ved avtaleinngåelsen. I slike tilfeller kan det spørres hvorvidt integrasjonsklausulen kan tolkes innskrenkende, slik at den ikke kommer til anvendelse i visse situasjoner.²⁴² En slik tolkningsøvelse kan betegnes som en «skjult sensur» av integrasjonsklausulen.

Spørsmålet har ikke vært oppe for norske domstoler, men det finnes likevel eksempler fra rettspraksis hvor vidtrekkende klausuler, særlig ansvarsfraskrivelser, har blitt tolket innskrenkende. Et eksempel er den nevnte avgjørelsen i Rt. 1982 s. 1357 hvor spørsmålet var hvorvidt en klausul som slo fast at den aktuelle eiendom skulle overtas «i følgende stand, uten ansvar for [selger]» fritok for ansvar da byggverket brøt sammen. Høyesterett fant at klausulen ikke forhindret ansvar i det aktuelle tilfellet og uttalte:

«Dette er en meget generelt avfattet bestemmelse som ikke bærer preg av å være resultatet av noen konkret vurdering av ansvar og risiko i forbindelse med overdragelse av denne type eiendom. Det er dessuten ingenting som tyder på at bestemmelsens innhold faktisk ble

---

²³⁹ Rt. 1992 s. 796 på side 802

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 182-184

²⁴² Bjørnstad (2009) s. 190-191

vurdert. Det er da etter min mening rimelig å tolke bestemmelsen slik at den gjelder eventuelle mangler ved eiendommen av mer tradisjonell karakter, [...] [...] Slik forstått gjelder ikke ansvarsfraskrivelsen for den grunnleggende mangel ved lagerbygningens konstruksjon, som danner grunnlaget for erstatningskravet her».²⁴³

Utgangspunktet i vurderingen av en innskrenkende tolkning av integrasjonsklausulen vil være en tolkning av klausulen og kontraktens øvrige bestemmelser.²⁴⁴ Integrasjonsklausulen kan som tidligere nevnt ikke regulere sin egen tolkning og pålegger dermed ingen begrensninger hva angår argumentkilder som kan benyttes i denne sammenheng.²⁴⁵ I kommersielle forhold vil man ved vurderingen ta utgangspunkt i en objektiv fortolkning av ordlyden.²⁴⁶ Videre skal det endel til for at domstolene godtar forutsetninger som ikke er kommet til uttrykk i kontraktsdokumentet.²⁴⁷

Et første moment i vurderingen av en innskrenkende tolkning av integrasjonsklausulen er hvor velforberedt kontrakten er²⁴⁸ og om den er inngått mellom kommersielle parter.²⁴⁹ Disse forhold kan tilsi at kontrakten må anses som uttømmende, slik at det ikke er adgang til å innfortolke en forutsetning som ikke kommer til uttrykk i kontraktsteksten.²⁵⁰

Integrasjonsklausuler benyttes i hovedsak i avtaler mellom profesjonelle parter, som må antas å ha den nødvendige kompetanse og juridiske bistand til å forstå hva en slik klausul innebærer. Hvor kun den ene part er profesjonell, skal det mindre til for den andre part å vinne frem.²⁵¹ Kontrakter som inneholder en integrasjonsklausul vil dessuten ofte være velforberedt, ettersom klausulen forutsetter en uttømmende regulering av avtaleforholdet i kontrakten. Særlig i internasjonale kommersielle avtaler vil kontrakten ofte være mer detaljpreget enn hva man er vant til i rent norske kontrakter.

Et annet sentralt moment i vurderingen av om integrasjonsklausulen kan tolkes innskrenkende, er hvorvidt forutsetningen som gjøres gjeldende av den ene part kunne og burde vært inntatt i kontrakten.²⁵² Det har presumsjonen mot seg at partene har ment å

---

²⁴³ Rt. 1982 s. 1357 på side 1365

²⁴⁴ Hagstrøm (2021) s. 263

²⁴⁵ Bjørnstad (2009) s. 190

²⁴⁶ Se eksempelvis Rt. 2002 s. 1155

²⁴⁷ Høgberg (2006) s. 263, se eksempelvis Rt. 2000 s. 806

²⁴⁸ Jf. den ovenfor nevnte Rt. 1982 s. 1357 på side 1365

²⁴⁹ Høgberg (2006) s. 263

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Se eksempelvis Rt. 1973 s. 511

²⁵² Høgberg (2006) s. 264, se eksempelvis Rt. 1983 s. 513 på side 518

fraskrive seg rettigheter som det ikke med rimelighet kan forventes at de inntok i kontrakten.²⁵³ Hva som kan forventes i denne sammenheng vil påvirkes av kontraktens detaljgrad. Det kan i denne forlengelse argumenteres for at anvendelsen av en integrasjonsklausul i seg selv tilsier en høy detaljgrad i kontrakten,²⁵⁴ slik at klausulen stiller strengere krav til hva som bør inntas i kontrakten. Dette argumentet må avveies mot det faktum at man i norsk rett ikke har tradisjon for å skrive heldekkende kontrakter, og at man ofte ser hen til bakgrunnsretten og andre argumentkilder i avtaletolkningen.²⁵⁵

Samlet sett kan det hevdes at en innskrenkende tolkning av integrasjonsklausulen er mulig, så lenge forutsetningene i tolkningen baseres på ikke etter norsk kontraktspraksis forventes at avtalepartene regulerer i kontrakten.²⁵⁶

Hvor kontrakten har en omfattende detaljregulering og det er tale om en forutsetning det hadde vært naturlig å adressere i kontakten, vil spørsmålet om sensur av integrasjonsklausulen ikke kunne løses ved tolkning og man er da henvist til de preseptoriske regler.²⁵⁷

4.9.2 Er integrasjonsklausulen «urimelig» etter avtaleloven § 36?

Etter lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljесerklæringer (avtaleloven) § 36 første ledd kan en avtale lempes dersom det vil virke «urimelig» å gjøre den gjeldende. I denne vurderingen skal det etter andre ledd tas hensyn «ikke bare til avtalens innhold, partenes stilling og forholdene ved avtalens inngåelse, men også til senere inntrådte forhold og omstendighetene for øvrig». Spørsmålet som skal behandles i det følgende er hvorvidt en integrasjonsklausul kan anses «urimelig» etter denne bestemmelsen, slik at klausulen kan settes til side.

Et sentralt moment i vurderingen er «partenes stilling», jf. avtaleloven. § 36 andre ledd. Etter bestemmelsens forarbeider er det særlig «det forhold at den ene avtalepart kan ha vært underlegen som kan være aktuelt, eksempelvis slik en alminnelig forbruker ofte vil være i forhold til den næringsdrivende medkontrahent».²⁵⁸ Forarbeidene utelukker ikke at bestemmelsen kan anvendes på en avtale mellom profesjonelle parter, men det påpekes at

---

²⁵³ Bjørnstad (2009) s. 191

²⁵⁴ Ibid. s. 193

²⁵⁵ Ibid. s. 192

²⁵⁶ I denne retning Bjørnstad (2009) s. 192

²⁵⁷ Bjørnstad (2009) s. 193-194

²⁵⁸ Ot.prp. nr. 5 (1982-1983) s. 33

partenes stilling vil kunne påvirke «den konkrete rimelighetsprøving».²⁵⁹ Selv om avtaleloven § 36 i teorien kan benyttes på en avtale mellom næringsdrivende, særlig hvor det kan identifiseres en ujevn ressurs- og forhandlingsstyrke mellom aktørene, må terskelen for å anvende bestemmelsen på en kommersiell avtale anses for å være høy. Dette bekreftes av Høyesterett, som aldri har anvendt avtaleloven § 36 i kommersielle forhold, selv om den har blitt anført i flere saker.²⁶⁰

Videre må det vurderes hvorvidt integrasjonsklausulen i seg selv kan anses som «urimelig». Dette må nødvendigvis avgjøres ut fra en konkret vurdering av den enkelte sak, men det kan likevel gjøres noen generelle betraktninger.

For det første kan det påpekes at kontrakter som inneholder en integrasjonsklausul som regel er resultatet av omfattende forhandlinger og konkrete risikobetraktninger mellom profesjonelle parter.²⁶¹ «[F]orholdene ved avtalens inngåelse» vil derfor ofte tilsi at klausulen ikke kan anses som «urimelig», jf. avtaleloven § 36 andre ledd.

Hva angår momentet «avtalens innhold» kan det påpekes at formålet med en integrasjonsklausul gjennomgående er å sørge for sikkerhet og forutberegnelighet i avtaleforholdet, og ikke nødvendigvis et forsøk på ansvarsfraskrivelse.²⁶² Dersom partene søker å etablere en balansert fordeling av risiko i avtaleforholdet, kan sensur av klausulen etter avtaleloven § 36 fremstå som en begrensning av avtalefriheten.²⁶³ De samme synspunkter har kommet til uttrykk i vurderingen av integrasjonsklausuler etter Unfair Contract Terms Act i engelsk rett, hvor Barber påpeker at «there is nothing inherently unfair about entire agreement clauses; they are a valid tool of prudent commercial parties».²⁶⁴

Det kan så klart tenkes tilfeller hvor avviket mellom den ene parts forutsetninger ved avtaleinngåelsen og kontraktens regulering blir så stor at en streng håndhevelse av integrasjonsklausulen kan anses som «urimelig».²⁶⁵ I slike tilfeller kan det argumenteres for at kontraktens ordlyd og integrasjonsklausulen ikke lenger er et representativt uttrykk for

---

²⁵⁹ Ibid. s. 41

²⁶⁰ Se eksempelvis HR-2022-1120-A (69)

²⁶¹ Bjørnstad (2009) s. 196

²⁶² Ibidem.

²⁶³ Ibidem.

²⁶⁴ Barber (2012) s. 502

²⁶⁵ Bjørnstad (2009) s. 197

partenes egentlige intensjoner,²⁶⁶ og bør av den grunn ikke håndheves. Terskelen for komme til dette resultatet må likevel være høy.

Som en sammenfatning kan det hevdes at sensur av en integrasjonsklausul i kommersielle avtaler etter avtaleloven § 36 ikke kan utelukkes. Likevel tilsier partenes stilling og klausulens formål at det skal svært mye til før en norsk domstol ville ha ansett en integrasjonsklausul som «urimelig» etter denne bestemmelsen.

---

²⁶⁶ Ibid. s. 196-197

5 Avsluttende betraktninger

Analysen ovenfor av integrasjonsklausulens virkninger i henholdsvis engelsk og norsk rett er egnet til å belyse avhandlingens problemstilling, nemlig hvorvidt en integrasjonsklausul kan gjøre en internasjonal kommersiell kontrakt uttømmende, og dermed begrense anvendelsen av nasjonal rett.

Hva angår integrasjonsklausulens betydning i engelsk rett, kan det påpekes at klausulen langt på vei får gjennomslag og medfører at kontrakten faktisk utgjør «the entire agreement».²⁶⁷ Dette gjelder særlig for den innledende delen av den engelske tolkningsprosessen hvor man fastlegger avtalens vilkår, selv om klausulens effekt ikke kan anses som absolutt. Klausulens betydning for den etterfølgende tolkningen er ikke like klar. Likevel medfører den passive engelske tolkningsstilen og det faktum at det ikke kan sees hen til tidligere forhandlinger i tolkningsprosessen at den etterfølgende tolkningen uansett ikke vil avvike fra integrasjonsklausulen og dens underliggende formål. Klausulen kan i så måte anses som en stadfesting av den allerede etablerte engelske tolkningstradisjon. Det finnes imidlertid tilfeller hvor integrasjonsklausulen ikke får gjennomslag, blant annet ved innfortolkning av noen «implied terms» og ved «rectification».

I norsk rett er integrasjonsklausulens virkning mer usikker, men rettspraksis tyder på at dens betydning er begrenset, både hva angår tolkning og utfylling av avtalen. Det kan likevel tenkes at klausulen kan heve terskelen for å legge avgjørende vekt på prekontraktuelle forhold, særlig som grunnlag for en korrigerende tolkning. Fremhevingen av ordlyden og en objektiv tolkning i kommersielle kontrakter fører imidlertid langt på vei til samme resultat. Integrasjonsklausulen vil i slike tilfeller kun utgjøre et ytterligere moment som understøtter løsningen som allerede følger av norsk rett. Forutsetningen om kontraktsdokumentet som en uttømmende regulering av avtaleforholdet er fremmed i norsk rett, og inkluderingen av en integrasjonsklausul er ikke tilstrekkelig til å fravike dette utgangspunktet. Klausulen kan med andre ord ikke gjøre kontrakten til «the entire agreement» under norsk rett.²⁶⁸

Gjennomgangen viser at klausulens betydning og virkning er ulik i det engelske og norske rettssystem. En internasjonal kommersiell kontrakt kan i så måte bli ansett som mer eller

---

²⁶⁷ Ibid s. 201

²⁶⁸ Ibid. s. 202

mindre uttømmende, avhengig av hvilket lands domstol og rett som anvendes på avtaleforholdet. Det er dermed klart at en integrasjonsklausul ikke fullt ut kan oppnå sitt formål, nemlig å gjøre kontrakten til en heldekkende regulering av avtaleforholdet, uavhengig av hvilket rettssystem den skal anvendes i. Nasjonal rett vil alltid, i større eller mindre grad, legge føringer for hvordan kontrakten skal forstås. Engelske og norske domstolars tilnærming til integrasjonsklausulen illustrerer at jo større avvik klausulen medfører fra den nasjonale tolkningstradisjon, jo større motstand vil den nasjonale rett yte mot å bli tilsidesatt.

Inkluderingen av en integrasjonsklausul i kontrakten kan i så måte gi avtalepartene en falsk følelse av trygghet og en antakelse om at avtaleforholdet er mer avklart enn realiteten senere viser. Dette kan igjen føre til at mindre oppmerksomhet gis til andre mekanismer som kan regulere risiko i internasjonale kommersielle kontrakter, herunder klausuler om lovvalg og vernetting. Dersom partene i en internasjonal kommersiell avtale ønsker forutsigbarhet gjennom en mest mulig uttømmende kontrakt, kan det være hensiktsmessig å kombinere integrasjonsklausulen med klausuler om lovvalg og vernetting som henviser til et land, eksempelvis England, hvor integrasjonsklausulen i større grad får gjennomslag etter den nasjonale rett. Det er i hvert fall klart at integrasjonsklausulen alene ikke er tilstrekkelig til å navigere usikkerheten som avtaleparter møter i internasjonalt kommersielt farvann.

Kilderegister

Norske lover og forarbeider:

Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven).

Lov 13. mai 1988 nr. 27 om kjøp (kjøpsloven).

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Ot.prp. nr. 5 (1982-1983) Om lov om endringer i avtaleloven 31 mai 1918 nr. 4, m.m. (generell formuerettslig lempingsregel).

Norske rettsavgjørelser:

Rt. 1922 s. 243.

Rt. 1970 s. 1340 A.

Rt. 1973 s. 511 A.

Rt. 1980 s. 1037 A.

Rt. 1982 s. 1357 A.

Rt. 1983 s. 513 A.

Rt. 1992 s. 796 A.

Rt. 1993 s. 140 A.

Rt. 1993 s. 564 A.

Rt. 1997 s. 1109 A.

Rt. 2000 s. 806 A.

Rt. 2000 s. 1602 A.

Rt. 2002 s. 1155 A.

Rt. 2003 s. 1132 A.

Rt. 2010 s. 961 A.

Rt. 2011 s. 1553 A.

Rt. 2012 s. 1267 A.

Rt. 2012 s. 1779 A.

Rt. 2014 s. 916 U.

HR-2022-1120-A.

Engelske lover og udtalelser fra Law Commission:

Unfair Contract Terms Act 1977 c. 50 (26. Oktober 1977).

Law Commission, *The Parol Evidence Rule*, Law Com No 154, 1986:

<https://www.lawcom.gov.uk/project/law-of-contract-the-parol-evidence-rule/>

Engelske rettsavgjørelser:

Jervis v Berridge [1873] L.R. 8 Ch. 351 (Court of Appeal in Chancery).

Heilbut, Symons and Co. v Buckleton [1913] AC 30 (House of Lords).

Jacobs v Batavia and General Plantations Ltd [1924] 1 Ch. 287 (Chancery Division).

Hartog v Colin & Shields [1939] 3 All E.R. 566 KBD (King's Bench Division).

Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v NV Rotterdamsche Kolen Centrale [1967] 1 A.C. 361 (House of Lords).

James Miller & Partners Ltd v Whitworth Street Estates (Manchester) Ltd [1970] AC 583 (House of Lords (Scotland)).

Shell UK Ltd v Lostock Garage Ltd [1976] 1 WLR 1187 (Court of Appeal).

Liverpool City Council v Irwin [1977] AC 239 (House of Lords).

Arbuthnott v Fagan [1996] LRLR 135, [1995] C.L.C. 1396 (Court of Appeal).

Investors Compensation Scheme Ltd v West Bromwich Building Society [1998] 1 WLR 896 (House of Lords).

Fulton Motors Ltd v Toyota (GB) Ltd [1999] EWCA Civ 1776.

Inntrepreneur Pub Company v East Crown Ltd [2000] 2 Lloyd's Rep 611 (Chancery Division).

Watford Electronics Ltd v Sanderson CFL Ltd [2001] EWCA Civ 317; [2001] BLR 143 (Court of Appeal).

Homburg Houtimport BV v Agrosin Private Ltd, The Starsin [2003] UKHL 12, [2004] 1 AC 715 (House of Lords).

Exxonmobil Sales & Supply Corp v Texaco Ltd [2003] EWHC 1964 (Comm), [2004] 1 All E.R. (Comm) 435 (Queen's Bench Division).

Proforce Recruit Ltd v The Rugby Group Ltd [2006] EWCA Civ 69 (Court of Appeal).

Ryanair Ltd v SR Technics Ltd [2007] EWHC 3089 (QB) (Queen's Bench Division).

Chartbrook Ltd v Persimmon Homes Ltd [2009] UKHL 38, [2009] 1 AC 1101 (House of Lords).

Surgicraft Ltd v Paradigm Biodevices Inc [2010] EWHC 1291 (Ch) (Chancery Division).

AXA Sun Life Services Plc v Campbell Martin Ltd [2011] EWCA Civ 133, [2012] Bus. L.R. 203 (Court of Appeal).

Internasjonale kilder:

FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale løsørekjøp (CISG), Wien, 11. april 1980 (trådt i kraft i Norge 13. mai 1988).

EØS-avtalen – Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, Porto, 2. mai 1992 (trådt i kraft 1. januar 1994).

The Commission on European Contract Law, *Principles of European Contract Law Parts I and II* (PECL), Ole Lando og Hugh Beale (red.), Kluwer Law International 2000.

International Institute for the Unification of Private Law, *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, 2016.

Litteratur:

Bøker:

Bjørnstad, Henrik Wærsted, *Entire agreement-klausuler – Entire agreement-clauses*, Privatrettsfondet 2009.

Dicey, Albert Venn, *Dicey, Morris and Collins on the conflict of laws*, bind 1, 15. utg., Seet & Maxwell 2012.

Dicey, Albert Venn, *Dicey, Morris and Collins on the conflict of laws*, bind 2, 15. utg., Seet & Maxwell 2012.

Giertsen, Johan, *Kontrakter – ytelse og pris*, Universitetsforlaget 2019.

Giertsen, Johan, *Avtaler*, 4. utg., Universitetsforlaget 2021.

Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, 3. utg., ved Herman Bruserud, Ivar Alvik, Harald Irgens-Jensen og Inger Berg Ørstavik, Universitetsforlaget 2021.

Høgberg, Alf Petter, *Kontraktstolkning: Særlig om tolkningsstiler ved fortolkning av skriftlige kontrakter*, Universitetsforlaget 2006.

Poole, Jill, *Textbook on contract law*, 11 utg., Oxford University Press 2012.

Tørum, Amund Bjøranger, *Interpretation of commercial contracts*, Universitetsforlaget 2019.

«Entire-agreement clause» i *Black's law dictionary*, 8. utg., Thomson/West (2004).

Artikler:

Barber, Matthew, «The limits of entire agreement clauses» *Journal of Business Law*, 6 (2012) s. 486-503:

<https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I9BFB1E30DB8311E1B700D228F199F805/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29>

Cordero-Moss, Giuditta, «Limits to party autonomy in international commercial arbitration» *Oslo Law Review*, 1 (2014) s. 48-66: <https://lovdata.no/pro/#document/JUS/moss-gc-2014-01>

Fagerli, Kristin, *Norges viktigste handelspartnere*, Statistisk Sentralbyrå (lest 2. mai 2023):

<https://www.ssb.no/utenriksokonomi/utenrikshandel/statistikk/utenrikshandel-med-varer/artikler/norges-viktigste-handelspartnere>

Falkanger, Thor, «En sammenligning mellom engelske og norske prinsipper for fortolkning av kontrakter» i *Arkiv for sjørett*, bind 9 (1965-1969), Den norske sjørettsforening/Universitetsforlaget 1969, s. 537-566.

Franklin, Christian, «A legal cultural “take” on the legal system of England & Wales» i *Comparing legal cultures*, 2. utg., Sören Koch og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), Fagbokforlaget 2020, s. 333-387.

Hagstrøm, Viggo, «Due dilligence ved virksomhetsoverdragelse» *Tidsskrift for forretningsjus*, 5 (1999) nr. 4 s. 391-399: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN0809-9510-1999-04-01>

McLauchlan, David, «The entire agreement clause: Conclusive or a question of weight?» *Law Quarterly Review*, 128 (2012) s. 521-540:

<https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/I32B4CCF0F7D511E1BDB5973F064>

[D17D8/View/FullText.html?skipAnonymous=true&transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29](https://www.proquest.com/docview/1620144714?pq-origsite=primo)

McMeel, Gerard, «Construction of contracts and the role of entire agreement clauses» *Capital Markets Law Journal*, 3 (2008) nr. 1 s. 58-78:

<https://www.proquest.com/docview/1620144714?pq-origsite=primo>

Pillet, Gilles og Peter Rosher, «Entire agreement clauses in international business contracts: Franco-English comparison» *International Business Law Journal*, 1 (2020) s. 1-24:

[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/ICDA5A3E0697B11EAB6DCBE17E3CA9D62/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=DocumentItem&ppcid=c6bc1e8316b84c578606a5bdaa0d9a0e&contextData=\(sc.Default\)&comp=wluk](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Document/ICDA5A3E0697B11EAB6DCBE17E3CA9D62/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=DocumentItem&ppcid=c6bc1e8316b84c578606a5bdaa0d9a0e&contextData=(sc.Default)&comp=wluk)

Sjöman, Erik, «Integrationsklausuler och dispositiv rätt» *Juridisk Tidsskrift*, nr. 4 (2002-2003) s. 935: <https://www.jt.se/search.asp>

Surén, Ida Clemetsen, *Derfor velger norske foretak å outsource til utlandet*, Statistisk Sentralbyrå (lest 2. mai 2023):

<https://www.ssb.no/utenriksokonomi/utenrikshandel/statistikk/globale-verdikjeder-og-outsourcing/artikler/derfor-velger-norske-foretak-a-outsource-til-utlandet>